

T¼RKİYE'DE VE D¼NYADA YOKSULLUK ÖLÇÜMLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

G¼zin Erdoğan*

1. GİRİş

Gelişme çabası içinde olan ¼lkemizde, bu çabanın ne kadar başarılı olduğu çeşitli göstergelerle yorumlanabilir. Bu göstergelerden biri olan "insanlara sağlanan yaşam d¼zeyleri" gelişmişlik konusunda en çarpıcı sonuçları vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, gerçekten halkımızın yaşam d¼zeyini belirli standartların ¼zerine çıkarmak m¼mk¼n olmuş mudur? Halkımız yaşamını rahatlıkla devam ettirebilecek maddi olanaklara sahip midir? Bu soruların yanıtı, bir ölç¼de ¼lkemizde yoksul olup olmadığını ortaya çıkarmada ve d¼nya ¼lkeleri arasında gelişmişlik yön¼nden ne d¼zeyde olduğumuzu ortaya koymada saklıdır. Yoksulluk nedir? Kimler yoksuldur? Yoksulluğun bir standardı var mıdır? Kısaca yoksulluk d¼zeyi diyebileceğimiz bir sınır söz konusu mudur? Bu sorulara yanıt verebilmek amacıyla gerçekteşirilen bu çalışmada, konuya ilişkin g¼n¼m¼ze kadar yapılan çalışmalar incelenmiş, T¼rkiye için yoksulluk d¼zeyini, yoksul sayısını ve yoksulluğun profilini belirlemeye yönelik analizlere yer verilmiştir.

Yoksulluk sınırı ile ilgili çalışmalarda genelde izlenen yol, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gereken minimum standart geçinme d¼zeyinin belirlenmesi yön¼ndedir. Yaş, cinsiyet ve yaşanılan yerleşim yerine göre bu tür gereksinimler bireysel olarak farklılık gösterebilmektedir. Minimum standart geçinme d¼zeyinin belirlenmesinde, kişinin g¼nl¼k asgari alması gereken kalori miktarı ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken harcama dikkate alınmaktadır. D¼zenlenen hanehalkı gelir ve t¼ketim harcamaları anketi verileri, gıda harcamalarının toplam harcama içindeki paylarını vermesi açısından önemlidir. Toplumun gelişmişlik d¼zeyini belirleyici bir oran olan gıda oranı, yoksulluk sınırını belirleme açısından çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Engel kanununa (Ek 1) göre gelir arttıka gıda harcamaları azalmaktadır. Başka bir deyişle, gelirin yükselmesiyle hane harcamaları gıdadan ziyade diğer harcama gruplarına dağılmakta, dolayısıyla hane harcamaları yalnızca gıda harcamalarında yoğunlaşmamaktadır.

* Devlet İstatistik Enstit¼s¼, Satın Alma G¼c¼ Paritesi B¼l¼m¼, şube M¼d¼r¼.

Yalnızca gelir değil, aynı zamanda hanehalkı büyüklüğü de harcamaların belirlenmesinde etkin bir role sahiptir. Dolayısıyla yoksulluk sınırını belirlemede hanehalkı büyüklüğü de önemli bir değişkendir. Ayrıca hanehalkının sosyo-ekonomik durumu, yaşadığı konutla ilgili harcamaları, sağlık hizmetlerinden yararlanması, hanehalkı fertlerinin meslek ve çalışma koşulları gibi etkenler de yoksulluk düzeyini belirlemede göz ardı edilemeyecek özellikte değişkenlerdir.

Bu çalışmada, daha önce yapılan yoksulluk sınırı çalışmaları (Erdoğan, 1996 ve Erdoğan, 1998) dikkate alınarak, dünya da yoksulluk ölçümleri ve Türkiye’de yoksulluğun profilinin ayrıntılı olarak sunulduğu sonuçlara yer verilmiştir. Çalışmanın veri kaynağı, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün düzenlediği 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarıdır (DİE, 1997). Çalışmada yoksulluk ve yoksulluk sınırı tanımları, ikinci bölümde yer almaktadır. Günümüze kadar yapılan çalışmalarda önerilen yoksulluk sınırı ile ilgili yaklaşımların neler olduğuna ilişkin ayrıntılara üçüncü bölümde yer verilmektedir. Dördüncü bölümde, dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler yer almaktadır. Türkiye’de yoksulluk sınırının belirlenmesine ilişkin çalışmalara beşinci bölümde yer verilmektedir. 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarından elde edilen Türkiye’de yoksulluk sınırı sonuçları altıncı bölümde sunulmaktadır. Yedinci bölümde Türkiye’de yoksulluğun profili kapsanırken, sekizinci bölümde, sonuçlara ilişkin değerlendirmeler ve öneriler yer almaktadır.

2. YOKSULLUK VE YOKSULLUK SINIRI TANIMLARI

Genel olarak yoksulluk insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluğu iki türlü tanımlamak olasıdır. Bunlardan dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder. Böylece yoksulluğun görelî ve mutlak tanımları ortaya çıkmaktadır.

Görelî tanımında, harcamasına göre geliri belli bir düzeyin altında olan yani, fiziksel varlıklarını sürdürebilmek için almaları gereken temel gıda ve hizmetlerden yoksun olan hanehalkları kapsanır. Mutlak yoksulluk’ta ise, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan hanehalkları kapsama alınır (Srinivasan, 1977).

Görelî yoksullukta, ulusal gelir dağılımında nüfusun en düşük p yüzdesinden itibaren gelir düzeyi kesilmektedir. p yüzdesinin seçimi keyfidir. Bu,

gelişmekte olan ülkelerde genelde %40'dır. Bu yöntemin iki sakıncası vardır. İlki, peşin olarak yoksulluğun boyutuna karar vermekte, diğeri ise yoksulluğun olduğunu varsaymaktadır. Yine görece yoksullukta toplumun yarattığı ortalama gelirin yarısı yoksulluk düzeyi olarak alınmakta, bu düzeyin altına düşen hanhalkları yoksul olarak varsayılmaktadır (Scott, 1981).

Mutlak yoksullukta ise, iyi beslenme, giyim, konut, ulaştırma ve haberleşmeye ödenmesi gereken para miktarı dikkate alınmaktadır. Gıda bütçesi hazırlanırken genel tüketim kalıpları dikkate alınmakta, bireyin değişen fiziksel faaliyetleri ise dikkate alınmamaktadır (Anand, 1983). 1901'de Rowntree tarafından tanımlanan mutlak yoksullukta, asgari düzeyde temel gereksinimlere yapılması gereken harcama yoksulluk sınırı olarak alınmakta, bu gereksinimler gıda, giyim, kira, yakıt ve hanhalkı gereçleri olarak sıralanmaktadır (Scott, 1981).

Diğer yandan yoksulluk, refahın yokluğu olarak da tanımlanır. U refah fonksiyonu, y değişkenine (vektörüne) bağlı olarak $U(y)$ şeklinde tanımlansın. Refahın kritik düzeyi olan δ , yoksulluk sınırı olarak tanımlandığında, y_δ için ilgili yoksulluk düzeyi:

$$U(y_\delta) = \delta \quad (2.1)$$

denkleminin çözümü ile elde edilebilir. Burada eğer y scalar değerli ve U'da bunun artan fonksiyonu ise, y_δ tek bir yoksulluk sınırı olacaktır. Eğer y, örneğin; gelir, işsizlik gibi (vektör) ise, yoksulluk aralığı oluşturulacaktır. Eğer U fonksiyonu, x bireysel özelliklerine (hanhalkı büyüklüğü gibi) bağlı ise, bu özelliklere sahip $U(y_\delta, x) = \delta$ fonksiyonunun çözümlenmesi ile yoksulluk düzeyine ulaşılabilecektir. Bu durumda, yoksulluk sınırının üç unsura bağlı olduğu görülür:

- y değişkeninin seçimine,
- U fonksiyonunun seçimine,
- δ kritik düzeyine (Van Praag and Hagenars, 1985).

Yoksulluğu ölçmede en yaygın yol, yaşam düzeyleri yoksulluk sınırının altına düşenlerin oranıdır. Yaşam düzeyi ise genellikle hanhalkının aylık veya yıllık kişi başına tüketim harcamaları olarak tanımlanır. Normal olarak alması gerekli temel maddeleri özellikle gıda ürünleri sepetini dolduracak düzeyde kazanamayanlar fakir olarak tanımlanır. Bu gıda ürünlerinin maliyeti ise yoksulluk sınırını verir (Srinivasan, 1977).

Yoksulluk sınırı, bireylerin minimum alım güçleriyle de ifade edilebilmektedir. Bireylere, ellerine geçen para ne kadar olursa zorlukla geçinebilecekleri

şeklinde sorulan sorulara verilen yanıtlar, bireylerin kendi kişisel kararları ile belirledikleri yoksulluk sınırlarını vermektedir.

3. YOKSULLUK SINIRI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

İngiltere'de ilk kez 1886 yılında Charles Booth tarafından yoksulluk ile ilgili anketler başlatılmış ve 1902 yılında araştırmacı Rowntree tarafından sonuçlar yayınlanmıştır. Booth, çalışan kesimin yaşam koşullarını ve yoksulluk boyutunu araştırma çalışmalarını başlatan İngiliz armatördür. Çalışmayı ilk kez kendi çalışanlarına uygulamıştır. Çalışma üç önemli aşamadan geçirilmiştir:

- i)çalışanların konut, iş ve kazanç durumları hakkında bilgiler elde edilmiş,
- ii)çalışanların aileleri ile görüşme yapılmış,
- iii)yoksul aileler birinci dereceden ve ikinci dereceden yoksullar olarak iki sınıfa ayrılmıştır.

Birinci dereceden yoksullar, yaşamlarını devam ettirebilmek için minimum temel gereksinimlerini karşılayacak kadar kazanamayanlar olarak sınıflanırken, ikinci dereceden yoksullar, temel gereksinimleri yanında yararlı ya da yararsız başka harcamalar yapabilen hanehalkları olarak ayırt edilmişlerdir. Minimum gereksinimler olarak gıda, giyim gibi harcamalar dikkate alınarak, bu harcamaların maliyeti yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir (Moser, 1979).

Yoksulluk sınırı ile ilgili yapılan çalışmalar, günümüze kadar artarak devam etmiştir. Ülkeler, ulusal boyutta yoksulluk sınırlarını ve yoksul fertlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Ülkeler arasında yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarmada ise daha çok, Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde yaptığı çalışmalara rastlanmaktadır.

Ülkeler bütünüyle dikkate alındığında ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bugün Paris'li bir orta sınıf aile, Güneybatı Asya'nın kırsal kesiminde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor, Filipinli bir çiftçi, New York'lu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor ve Amerikalılar, her yıl lokanta ve süpermarketlerde 30 milyar dolar harcıyorlarsa ki bu da, Bangladeş'in Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sına eşitse, bu durum ortada oldukça büyük bir sorunun olduğuna işaretler (Chossudovsky, 1994). Bu sorunla başedebilmek için yoksulluğun boyutunu belirlemek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaları ortaya koymak gerekmektedir. Bu politikaları uluslararası boyutta belirlemek ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırması ile yapılmaktadır. Yoksul olan ülkelerin kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla(GSYİH), beklenen ömür, bebek ölüm

hızları, nüfus artışları gibi sosyo-ekonomik göstergeleri, o ülkelerin gelişmişlik düzeylerini diğer ülkelerle karşılaştırmada en belirgin ölçütlerdir. Yoksulluğun uluslararası boyutu yanında, ülke içindeki büyüklüğüde ayrı bir çalışma konusudur. Yoksulluğun ulusal boyutunu belirlemede, uluslararası çalışmalarda izlenen yolun dışında farklı bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Bugün uluslararası karşılaştırmalarda gelişmiş ülkeler arasında yer alan ABD'de bile, karnını doyurabilecek ölçüde kazanamayan, hatta barınacak bir evi olmayan yoksul insan sayısı %13.8 civarındadır (U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, 1997). Öyleyse her ülkenin kendine göre bir yaşam standardı ve bu yaşam standardının altında olan yoksul insanları vardır. Yani yoksulluk ulusal boyutta ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Bu bölümde, yoksulluk düzeyini belirleyici yönde daha çok ulusal boyutta yapılan çalışmalara yer verilecek, yöntemler tanıtılacaktır. Ayrıca dünya ülkeleri arasında hangi ülkelerin yoksul olduğuna ilişkin yapılan karşılaştırmalara ve çalışmalara da değinilecektir.

3.1. Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı

Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında, tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hanehalkları fakir olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Oysa aynı hanehalkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları farklılaşabilmektedir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de, alınması gereken kalori miktarını doğrudan etkilemektedir.

Farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori ihtiyacının ulusal ağırlıklı ortalaması alınarak kişi başına kalori ihtiyacı belirlenir. Burada ağırlıklar, farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki nüfus oranlarıdır. Bireyin dengeli beslenmesinin günlük maliyeti çıkarılır. Ayrıca buna minimum gıda dışı harcamalar ilave edilir. Gıda-dışı bileşenlerin kestirimi fakirlerin harcama kalıbına dayandırılır (Paul, 1989).

3.2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Temel gereksinimler yaklaşımında, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeyde gıdaya, giyime, barınmaya, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcama dikkate alınmaktadır. Bu temel maddelerin hanehalkı başına düşen minimum harcama değerinin yoksulluk sınırı olarak tanımlandığı çalışmalarda, aynı mal ve hizmet yerleşim yerinden dolayı farklı fiyata sahip olduğu, dolayısı ile satın alıcının ekonomik statüsünde yerleşim yerinden yerleşim yerine farklılık gösterebileceği de vurgulanmaktadır (Srinivasan, 1977).

Rowntree (Van Praag and Hagenaaars, 1985)'ye göre temel gereksinimler yaklaşımında gıda, yakıt ve kira'ya ödenen sabit para dikkate alınmaktadır. Buna göre yoksulluk sınırı:

$$y_{\delta} = (c_0 + Oc_0) \quad (3.1)$$

olacaktır. Burada (2.1) eşitliğinde tanımlanan fonksiyon ile bağlantı kurulursa;

$$U(y_{\delta}) = y_{\delta} \text{ buradan (3.1) eşitliği kullanılarak,} \\ U(c_0 + Oc_0) = \delta$$

şeklinde ifade edilir. μ_{δ} ortalama gelir ve σ_{δ} varyans ise ve bunlarında log normal dağıldığı (Ek 2) varsayımı altında (3.1) eşitliğindeki yoksulluk sınırının e tabanına göre logaritması alındığında;

$$\ln y_{\delta} = \ln (c_0 + Oc_0) \quad (3.2)$$

eşitliğine ulaşılır. Burada c_0 gıda sepeti maliyeti, Oc_0 ise gıda dışı (yakıt, kira gibi) harcamalar şeklinde tanımlanmaktadır.

Orshansky (1965, 1968)'e göre temel ihtiyaçlar yaklaşımında gıda maliyetine dayalı yoksulluk sınırı dikkate alınmaktadır. Burada gıda harcaması c_0 ile hanehalkı geliri y arasında, çift logaritmik Engel fonksiyonu ile tanımlanan ilişki olduğu varsayılmaktadır. Buna göre,

$$c_0 = A y^{\alpha_1} \text{ gıda ile gelir arasında ilişki fonksiyonu ise, buradan e tabanına} \\ \text{göre logaritma alındığında,} \\ \ln c_0 = \alpha_0 + \alpha_1 \ln y \quad (3.3)$$

eşitliğine ulaşılır. Burada gıda harcamaları olan c_0 , gelirin (y) bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. 3.3 eşitliği logaritmik doğrusal regresyon denklemdir (Ek 3). Orshansky, yoksulluk sınırını, gıda harcamaları c_0 ile kitle için geometrik ortalamalı gıda gelir oranının çarpımı ile tanımlamıştır. (2.1) eşitliğinde tanımlanan fonksiyon ile bağlantı kurulursa;

$$U(y_{\delta}) = y_{\delta} \\ \delta = c_0 [c_g / y]^{-1}$$

eşittir. Burada c_g gıda harcamalarının geometrik ortalamasıdır.

$$y_{\delta} = c_0 [c_g / y]^{-1} \quad (3.4) \\ = c_0 [e^{E_y(\ln(c_0 / y))}]^{-1}$$

$$\begin{aligned}
&= c_0 [e^{Ey (\ln c_0 - \ln y)}]^{-1} \rightarrow \ln c_0 \text{ yerine (3.3) eşitliğindeki değeri yazılırsa,} \\
&= c_0 [e^{Ey (\alpha_0 + \alpha_1 \ln y - \ln y)}]^{-1} \\
&= c_0 [e^{Ey (\alpha_0 + (\alpha_1 - 1) \ln y)}]^{-1} \rightarrow Ey (\alpha_0 + (\alpha_1 - 1) \ln y) \text{ çözümlendiğinde,} \\
&= c_0 [e^{\int (\alpha_0 + (\alpha_1 - 1) \ln y) dF(\ln y; \mu_y, \sigma_y)}]^{-1} \\
&= c_0 [e^{(\alpha_0 + (\alpha_1 - 1) \mu_y)}]^{-1} \quad (3.5)
\end{aligned}$$

eşitliğine ulaşılır. Gelirin μ_δ ortalama ve σ_δ log normal dağıldığı (Ek 2) varsayımı ile (3.5) eşitliğindeki yoksulluk sınırının e tabanına göre logaritması alındığında;

$$\ln y_\delta = \ln c_0 - \alpha_0 + (1 - \alpha_1) \mu_y \quad (3.6)$$

eşitliğine ulaşılır.

3.3. Yoksulluk Sınırının Bulunmasında Gıda Oranı Yöntemi

Toplam gelirin içinde maksimum gıda oranı değerini Γ_0 ile gösterirsek, hanelerin gıda harcamaları c_0 ve geliri y ile gösterildiğinde, gıda-gelir oranı:

$$\begin{aligned}
(c_0 / y) > \Gamma_0 \text{ ise} & \rightarrow \text{kişi yoksul,} \\
(c_0 / y) < \Gamma_0 \text{ ise} & \rightarrow \text{kişi yoksul değildir.}
\end{aligned}$$

Burada $y \neq 0$ 'dır (Hanelerin gelirlerinin sıfırdan farklı olduğu varsayılmaktadır.) (Van Praag and Hagenaars, 1985). Eğer (3.3) eşitliği, gıda-gelir ilişkisini açıklıyorsa, Γ_0 'a ilişkin yoksulluk sınırına aşağıdaki denklemlerin çözülmesi ile ulaşılır:

$$\begin{aligned}
\ln \Gamma_0 &= \ln (c_0 / y) \\
&= \ln c_0 - \ln y \quad \rightarrow \ln c_0 \text{ yerine (3.3) eşitliğindeki değeri} \\
&\text{ yazılırsa,} \\
&= (\alpha_0 + \alpha_1 \ln y) - \ln y \\
&= \alpha_0 + (\alpha_1 - 1) \ln y \quad (3.7)
\end{aligned}$$

şeklinde elde edilir. (3.7) eşitliğinde y yalnız bırakılırsa yoksulluk sınırına (y_δ) ulaşılır:

$$\ln y_\delta = (\ln \Gamma_0 - \alpha_0) / (\alpha_1 - 1) \quad (3.8)$$

Gıda oranı hanehalkı büyüklüğüne göre de değişir. Hanehalkı büyüklüğüne göre gıda tüketiminin log lineer fonksiyon ile dağıldığı varsayıldığında:

$$\ln c_0 (y, fs) = \alpha_0 + \alpha_1 \ln fs + \alpha_2 \ln y \quad (3.9)$$

eşitliğine ulaşılır. Regresyon çözümlemesi (Ek 3) ile katsayılar ($\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2$) elde edilir. Gıda oranını, hanehalkının gıda harcaması c_0 , geliri y ve hanehalkı büyüklüğü fs için ϕ ile gösterirsek;

$$\begin{aligned} [c_0(y, fs) / y] &> \phi \text{ ise} \rightarrow \text{kişi yoksul,} \\ [c_0(y, fs) / y] &< \phi \text{ ise} \rightarrow \text{kişi yoksul değildir.} \end{aligned}$$

Burada $y \neq 0$ 'dır. ϕ 'ye ilişkin yoksulluk sınırına aşağıdaki denklemlerin çözülmesi ile ulaşılır:

$$\begin{aligned} \ln \phi &= \ln [c_0(y, fs) / y] \\ &= \ln c_0(y, fs) - \ln y \quad \rightarrow \ln c_0 \text{ yerine (3.9) eşitliğindeki değeri} \\ &\quad \text{yazılırsa,} \\ &= \alpha_0 + \alpha_1 \ln fs + \alpha_2 \ln y - \ln y \\ &= \alpha_0 + \alpha_1 \ln fs + (\alpha_2 - 1) \ln y \quad (3.10) \end{aligned}$$

şeklinde elde edilir. (3.10) eşitliğinde y yalnız bırakılırsa yoksulluk sınırına (y_δ) ulaşılır:

$$\ln y_\delta = (\alpha_0 + \alpha_1 \ln fs - \ln \phi) / (1 - \alpha_2) \quad (3.11)$$

Bu eşitlik, hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırını ϕ gıda oranı ile vermektedir. Gelirin hanehalkı büyüklüğü esnekliği ise $\alpha_1 / (1 - \alpha_2)$ 'dir (Van Praag, Spit and Van de Stadt, 1982).

3.4.Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı

Scott (1981) ve Anand (1983) çalışmalarında, görelî yoksulluk tanımını kullanarak, toplumda yaratılan ortalama gelirin yarıısını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedirler. Elde ettikleri gelirleri yoksulluk sınırının altında kalan fertleri ise yoksul olarak adlandırmaktadırlar. Bu yöntem günümüz yaşam koşullarına bağlıdır. Eğer toplumda genel gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksek bulunacaktır.

Toplumda bir kesimden diğerine eşitsizliğin boyutu az ise, yani yaşayanların gelirleri genel ortalama civarında ise, ortalama gelirin yarisına sahip hiç kimse çıkmayabilecektir. Dolayısı ile toplumda yoksul bulunmayacaktır. Oysa eşitsizliğin boyutu fazla ise ortalama gelirin yarisına sahip yoksul hanehalkı sayısı toplumdan ayırt edilebilecektir.

3.5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi

Paul (1989) çalışmasında yoksulluk sınırını hanelerin harcama düzeyine göre veren bir modeli dikkate almaktadır. Her hanenin yaş, cinsiyet ve meslek ölçütleri dikkate alınarak, bu ölçütlere göre hanenin tükettiği gıda miktarları, kalori ve besin değerlerine ayrıştırılarak bir model oluşturulmaktadır. Sonuçlar günlük alınması gerekli kalori ve besin miktarları ile karşılaştırılmakta, sınırın altında besin tüketiminde bulunan haneler yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntem yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınması gerekli besin miktarlarını ayrı ayrı irdelediği için oldukça ayrıntılı bir çalışma yapmayı gerektirmektedir.

3.6. Leyden Yoksulluk Sınırı

Bir diğer yoksulluk sınırı belirleme çalışması da, Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım insanların kişisel kararlarına bırakılan bir yaklaşımdır ve Leyden Yoksulluk Sınırı olarak adlandırılmaktadır. Sınır bireylerin kendilerini yoksul olarak hissettikleri nokta olarak belirlenmektedir. (2.1) eşitliğinde olduğu gibi $U(y)$ gelir ilişkisine dayandırılmaktadır. Kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olacağı konusunda sorular yöneltilmektedir. Kişiler kendi yaşam düzeylerine göre bu soruya yanıt vermektedirler :

Soru : Lütfen her bir durum için kendinize en uygun para miktarını belirtiniz.

Yanıt:Aylık kazancım:

..... TL olursa çok kötü,
..... TL olursa kötü,
..... TL olursa yetersiz,
..... TL olursa yeterli,
..... TL olursa iyi,
..... TL olursa çok iyi

Sonuçlar değerlendirilerek daha çok fertlerin kendileri için belirledikleri sınırlar ortaya çıkarılmaktadır. Van Praag, Spit ve Van de Stadt (1982) çalışmalarında, gelir değerlendirme sorusu olarak adlandırdıkları bu sorulara verilen cevaplarla, gelirin fayda fonksiyonuna ulaşıldığını belirtmişlerdir. Sonuçta; gıda oranı arttıkça, yoksulluk düzeyinin düştüğünü, refah düzeyi arttıkça ise yoksulluk düzeyinin yükseldiğini ortaya çıkarmışlardır.

3.7. Yoksulluk İndeksleri

Yoksulluğun boyutunu belirlemek üzere Thomas (1980) ve Sen (1976) tarafından yoksulluk indeksleri geliştirilmiştir. Bu indeksler alt bölümlerde verilmektedir.

3.7.1. Thomas yöntemi ile yoksulluk indeksi

Thomas (1980) çalışmasında, yoksulluğun boyutunu belirlemede kullanılacak indekse yer vermektedir. Bu indeks, kitle ortalama gelirinden yoksulluk sınırının ayrılışını yoksul hanehalkı oranıyla birlikte vermektedir. Yoksulların kitle ortalamasına gelirlerini yükseltmelerinin boyutu yansıtılmaktadır. Bu indeks T ile gösterirsek;

$$T = (q / n) ((\Pi - v) / \mu) \quad (3.12)$$

Burada q ; yoksul hanehalkı sayısını, n; toplam nüfusu, Π ; yoksulluk sınırını, v; yoksulların ortalama gelirini, μ ise kitle ortalama gelirini vermektedir.

3.7.2. Sen yöntemi ile yoksulluk indeksi

Sen (1976) çalışmasında, yoksulluğun ölçümünde iki problemle karşılaşıldığını belirtmektedir. Bunlardan biri tüm nüfus içerisinde yoksulu tanımlamak, ikincisi ise yoksullar hakkında mevcut bilgiyi kullanarak bir yoksulluk indeksi kurmaktır. Sen çalışmasında, yoksullar arasında da kim daha iyi, kim en yoksul şeklinde analiz çalışması yapabilmek amacıyla bir indeks önermektedir. Sen indeksine Anand (1983)'ün çalışmasında da yer verilmektedir. Sen indeksini hesaplayabilmek için aşağıdaki ölçümlere gerek vardır:

n= toplam nüfus

μ = kitle ortalama geliri

Π = yoksulluk sınırı

q= yoksul nüfus (Π değerine eşit ve o değerden küçük gelir elde edenler)

v= toplam yoksulların ortalama geliri

G_p = yoksullara ilişkin Gini katsayısı

y_i = kitledeki i. ferдин geliri

Nüfustaki yoksul oranı (q / n) 'den bulunabilir. Yoksulluk aralığı ise yoksulluk sınırından her yoksul ferдин gelirinin çıkarılması ile elde edilir. Bu gelirlerin toplanması ve yoksul fert sayısına oranlanması ile ortalama yoksulluk aralığı elde edilir:

$$\sum_{i=1}^q (\Pi - y_i) = q \Pi - \sum_{i=1}^q y_i \rightarrow \text{eşitlik } q \text{ parantezine alınır,}$$

$$= q [\Pi - (\sum_{i=1}^q y_i / q)] \rightarrow v, \text{ yoksulların ortalama geliri ise,}$$

$$= q (\Pi - v) \rightarrow \text{ulaşılır.}$$

Burada ortalama yoksulluk aralığı, $(\Pi - v)$ 'dir. Yoksulluk sınırına göre oransal ortalama gelir azlığı, $(\Pi - v) / \Pi$ 'dir. Sen indeksinin normal değeri (S):

$$S = (q / n) (\Pi - v) / \Pi \quad (3.13)$$

eşitliği ile gösterilir.

Yoksullar arasındaki gelir farklılıkları dikkate alınarak ve Gini katsayısı eklenerek yeni bir Sen indeksine ulaşılmaktadır. Bu indeks S_y ile gösterirsek;

$$S_y = (q / n \Pi) [(\Pi - v) + [q / (q+1)] v G_p] \quad \left. \begin{array}{l} \} S_y=0 \text{ ise } q=0 \\ \} S_y=1 \text{ ise } v=0 \text{ ve } q=n \end{array} \right\}$$

S_y , 0 ile 1 arasında değerler alır. Eğer $S_y=0$ ise; herkesin geliri yoksulluk sınırı Π 'nin üzerindedir (yani $q=0$ 'dır). $S_y = 1$ ise; herkes 0 gelire sahiptir (yani $v=0$ ve $q=n$ 'dir).

3.8. Diğer Çalışmalar

Yoksulluğu belirleme ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda eşitsizliği ortaya koymaya yönelik çalışmalara da yer verilmektedir. Bunlar Gini oranı, nüfusun %5'lik, %10'luk ve %20'lik payları, değişim katsayısı gibi yaklaşımlardır. Ayrıca kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'da gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt bölümlerde Avrupa Topluluğuna üye ülkeler için yapılan yoksulluk sınırı hesaplama çalışmasından söz edilecek, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gelişmişlik düzeyi indeksi tanıtılacak, bu indekste Türkiye'nin yeri ve diğer ülkelerin gelişmiş ülkelerle karşılaştırılması özetlenecektir.

3.8.1 Avrupa Topluluğuna Üye Ülkeler İçin Yapılan Yoksulluk Sınırı Çalışması

Bu çalışmada yoksulluk sınırı, y_{\min} gelir ile tanımlanmaktadır. y_{\min} gelir; *net gelir*; y , *hanehalkı büyüklüğü*; f_s ve *diğer* (yaş, konut harcamaları, sağlık, çalışma durumu gibi) *değişkenler*, x 'e göre göre tanımlanmış olsun.

$$y_{\min}(y, f_s, x) = A$$

olarak ifade edildiğinde, i. hanenin geliri minimum gelir ile karşılaştırıldığında aşağıdaki durumlar söz konusu olacaktır:

- 1) $y_i < A$ ise hiçbir zaman elde ettiği gelir ile idare edemeyen hanedir.
- 2) $y_i > A$ ise kazancı masrafına yetişen hanedir.
- 3) $y_i = A$ ise yoksulluk sınırında olan hanedir.

Haneler için gelirlerinin fakirlik ve fakir olmayışlık arasında olan sınırı sorulmaktadır. "Haneniz için minimum gelir düzeyini verir misiniz? Bu idare edemeyeceğiniz düzey olsun." sorusuna verilen yanıtlar, haneler için y_{\min} ölçütü olmuştur. Buna ilişkin regresyon denklemi (3.9) eşitliğinde verilen ile aynıdır (Van Praag, Goedhart and Kapteyn, 1980).

3.8.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Gelişmişlik İndeksi

Bu çalışma ile sanayileşmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş sınıflamalarına sahip ülkelerin insana yaptıkları yatırım değerlendirilerek "insan gelişmişliği indeksi" oluşturulmaktadır. Çalışma üç anahtar bileşeni içermektedir. Bunlar beklenen ömür, eğitim alma durumu ve kişi başına Satınalma Gücü Paritesi (Ek 4) ile düzeltilmiş gerçek Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'dir. Eğitim konusunda, hem okur-yazar oranı hem de okulda geçen ortalama yıl dikkate alınmaktadır. Kişi başına gerçek GSYİH'da düzeltilmiş veri kullanılmaktadır. Yoksulluk düzeyine göre görece yüksek gelir, insan gelişmişliği üzerinde azaltıcı etki yaptığından, yüksek kişi başına GSYİH'lar katsayılarla düzeltilmektedir. Tüm ülke verileri bir araya getirilerek her bir bileşen için maksimum ve minimum değerler belirlenmektedir. Daha sonra her bir ülkenin üç ana bileşen için kayıpları hesaplanarak insan gelişmişliği indeksi bulunmaktadır. Tablo 3.1'de Türkiye için insan gelişmişliği indeksini bulabilmek için gerekli veriler yer almaktadır.

Tablo 3.1 İnsan Gelişmişliği İndeksinde Ana Bileşenlerin Türkiye Değerleri

Bileşenler	Temel Yıl	Türkiye
Beklenen ömür (yıl) (BÖ)	1995	68.5
Yetişkinlerin okuma yazma oranı (%)	1995	82.3
Brüt okula kayıt oranı (%)	1995	60
GSYİH gerçek kişi başına-düzeltilmiş (ABD\$)	1995	5,516

Türkiye için insan gelişmişliği indeksini hesaplırsak:

$$\begin{aligned} \text{Beklenen ömür indeksi (BÖİ)}_{\text{Türkiye}} &= [(BÖ_{\text{Türkiye}} - BÖ_{\text{min}}) / (BÖ_{\text{max}} - BÖ_{\text{min}})] \\ &= [(68.5 - 25) / (85 - 25)] \\ &= 0.725 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Eğitime katılım indeksi (EKİ)}_{\text{Türkiye}} &= \{2 [(Okuma yazma oranı_{\text{Türkiye}} - Okuma yazma oranı_{\text{min}}) / (Okuma yazma oranı_{\text{max}} - Okuma yazma oranı_{\text{min}})] + 1 \\ &[(Brüt okula kayıt oranı_{\text{Türkiye}} - Brüt okula kayıt oranı_{\text{min}}) / (Brüt okula kayıt oranı_{\text{max}} - Brüt okula kayıt oranı_{\text{min}})]\} / 3 \\ &= \{2[(82.3 - 0)/(100 - 0)] + 1[(60 - 0)/(100 - 0)]\} / 3 \\ &= 0.749 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Kişi başına düzeltilmiş GSYİH indeksi}_{\text{Türkiye}} (\text{GSYİHİ}) &= [(GSYİH_{\text{Türkiye}} - GSYİH_{\text{min}}) / (GSYİH_{\text{max}} - GSYİH_{\text{min}})] \\ &= [(5,516 - 100) / (6311 - 100)] \\ &= 0.872 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{İnsan gelişmişliği indeksi (İGİ)}_{\text{Türkiye}} &= (BÖİ_{\text{Türkiye}} + EKİ_{\text{Türkiye}} + GSYİHİ_{\text{Türkiye}}) / 3 \\ &= (0.725 + 0.749 + 0.872) / 3 = 0.782 \end{aligned}$$

Türkiye bu sonuç ile 174 ülke arasında 69'uncu sırada, orta düzeyde insan gelişmişliğine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. 174 ülkeden 64'ü yüksek, 66'sı orta, 44'ü ise düşük düzeyde insan gelişmişliğine sahiptir. (UNDP, 1998).

4. DÜNYA'DA YOKSULLUK ÖLÇÜMLERİ

Yoksulluğu önleme çabaları, ekonomik ve sosyal politika amaçları içerisinde öncelikli bir öneme sahiptir. Bu nedenle çoğu ülkede yoksulluk politik öneminin yanında yeni boyutlar kazanmıştır. Bazı ülkeler, yoksulluk konusunda istatistikler üretmek amacıyla önemli derecede çaba sarfetmektedirler ve bu konuya kaynak ayırmaktadırlar. Ayrıca uluslararası

kuruluşlar da bu alanda çalışmakta, ulusal kuruluşların faaliyetlerini doğrudan desteklemekte, veri üretmekte ve isteyen ülkelere çalışma programı düzenlemektedirler. Bazen yönetsel problemlerle karşılaşmaktadır. Tüm bu çabalar bir düzene henüz sahip değildir.

Bir kişinin yoksul olarak nitelendirilebilmesi, o kişinin mal, hizmet ve haklardan kurulu düzeni normal olarak elde edememesi anlamına gelmektedir. Böylece yoksulluğun mutlak ve göreceli özellikleri ortaya çıkmaktadır. En uygun yaklaşımın bulunmasında ulusal özellikler önemli derecede rol oynar. Temel ihtiyaçları karşılayan belirgin mal ve hizmet miktarının standart olarak kurulması ile yoksulluğun boyutu ve özellikleri uygun bir şekilde ölçülür.

Yoksulluk ölçümünde kullanılan veri türü, her bir ülkenin istatistik kapasitelerine göre değişmektedir. Hanehalkı anketleri ve nüfus sayımları ana veri kaynaklarıdır. Fakat bunlar kapsam, sıklık ve kalite açısından bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir. Çok az ülkede idari kayıtlar kullanılmaktadır. Bu ülkeler genelde İskandinav ülkeleridir. Vergi ve sosyal güvenlik kayıtlarının düzenli olarak tutulduğu bu ülkelerde yoksulluk ölçümünde bu kayıtlara başvurulmaktadır.

Yoksulluk ölçümünde gelir ya da tüketime dayalı yetersizlik yöntemi en sık kullanılan yöntem olmaktadır. Bu yaklaşıma göre eğer hanehalkı geliri ya da toplam harcaması yoksulluk sınırı olarak verilen değerden az ise bu hanehalkı yoksul olarak sınıflandırılır. Yoksulluk sınırı, birim temel gereksinimleri karşılamak için gerekli olan tüm mal ve hizmetlerin toplamını temsil eder. Bu yaklaşım öncelikle yoksulluk sınırının tanımlanmasını gerektirir. Bir hanehalkının minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para miktarı yoksulluk sınırıdır. Bu sınırı hesaplarken gerekli olan bilgiler:

- a) temel gereksinimleri belirlemek,
- b) tatmin olmanın eşliğini belirlemek,
- c) gerekli mal ve hizmetlerin miktarını ve çeşidini seçmek,
- d) sonuçta belirlenen bu mal ve hizmet sepetini fiyatlandırmaktır.

Mal ve hizmet sepetinin kestirilmesinde genelde gıdaya yönelik kalori, protein gibi besin gereksinimlerine dayalı maddeler ön plana çıkar. Bu maddeleri belirlemek için ya nüfusun gerçek tüketim kalıpları ya da gıda gereksinimini sağlayacak temel gıda sepeti dikkate alınır. Az tüketilen ve çok pahalı olan maddeler kapsam dışı bırakılıp, ucuz ve kolayca bulunabilen maddeler sepete alınır. Seçilen maddelerinde ucuz çeşitleri fiyatlandırılır. Alışveriş yerleri

referans kitlesinin alışveriş yaptığı yerlerden seçilir. Fakir aileler genelde küçük dükkanlardan, kredili ve pahalıya alışveriş yaparlar.

Yoksul hanehalkları belirlenirken, yoksulluk sınırı ya toplam gelire ya da toplam harcama ile karşılaştırılır. Hanehalklarının mal ve hizmet satın alma güçlerini ortaya koyan geçerli değişkenin, gelir olduğu yönünde tartışmalar vardır. Fakat hanehalkı borç para almış ise geliri yüksek gözükebilir. Bu durumda, cari gelirin geçici dalgalanmalarından çok az etkilenen ve orta/uzun dönem yoksulluk analizlerinde yeterli değişken olan harcama verisinin daha iyi olduğu söylenir. Ayrıca, alan uygulamasında harcama kestirimleri her zaman gelirden daha yüksek kaliteye sahip olarak elde edilmektedir.

Hanehalkının oturduğu evin özelliklerine yönelik olarak belirlenen yoksulluk sınırlarına çok az rastlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda, kişi başına düşen m²'ye, kanalizasyon ve su sisteminin varlığına bakılmaktadır.

Yoksulluk sınırı bulmada bazı ülkelerde toplam harcamanın gıda harcamasına bölünmesinden elde edilen oran kullanılır. Elde edilen değer yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Bu değerden az harcama/gelir'e sahip olanlar yoksul olarak tanımlanır.

Farklı büyüklük ve kompozisyona sahip hanehalkları temel gereksinimleri için farklı miktarda mal ve hizmete ihtiyaç duyarlar. Bu durumda bölüşüm eşitlikleri konusu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda hanehalkında kişi başına düşen gelir hesaplanırken bu eşitlikler dikkate alınır. Çünkü hanehalkında bulunan yetişkin ile çocuklar arasındaki maliyetler farklılık gösterir. Kişi başına düşen gelir ya da harcama hesaplanırken bu eşitlikler dikkate alınır. Çoğu ülke, OECD'nin belirlediği bu bölüşüm eşitliklerini kullanmaktadır. Buna göre;

hanehalkındaki ilk yetişkin için = 1
hanehalkındaki 2. ve diğer her bir yetişkin için = 0.5
hanehalkındaki 14 yaşından küçük her bir çocuk için = 0.3
değerleri dikkate alınır. Örneğin 2 yetişkin ve 2 çocuktan oluşan hanehalkı için kişi başına düşen gelir/harcama hesaplanırken, toplam gelir/harcama $(1+0.5+0.3+0.3)=2.1$ değerine bölünerek kişi başına eşitlenmiş gelir/harcama değerine ulaşılır.

Şili, yoksul hanehalklarını belirlerken ilk % 20'ye giren hanehalklarını incelemektedir. Ayrıca yoksul yerleşim yerlerinde yaşayanlar ile evinde su ve kanalizasyon sisteminin olup olmadığına yönelik özellikleri de gözlemektedirler (ECLAC, 1997).

İrlanda'da yoksulluk ölçümünde, hanelerin yaşam düzeyleri dikkate alınmaktadır. "Yaşam Düzeyleri", yoksulluk ile yakından ilgili bir kavramdır. Bir ferdin düşük düzeyde yaşamını sürdürmesi, onun toplumdaki diğer fertlere göre yoksul olduğunu göstermektedir. Yaşam düzeyi belirlenirken hanehalkının sahip olduğu eşyalara, tatilini değerlendirme şekline, konutunun durumuna, aldığı gıdaya, giysilerine dikkat edilir. Bunlar;

- Buzdolabı
- Çamaşır makinesi
- Telefon
- Otomobil
- Renkli televizyon
- Yılda bir hafta evden uzak tatil
- Rutubetsiz ev
- Oturma odalarında ısıtma sistemi
- Merkezi ısıtma
- Konutun içinde tuvalet
- Banyo (başkası ile ortak kullanılmayan)
- İki günde bir et, tavuk ya da balıklı yemek
- Su geçirmeyen kışlık kaban
- İki çift kışlık bot
- Tasarruf yapılması (parasal olarak)
- Günlük gazete
- Hobiler ve boş zaman faaliyetleri
- Yeni, ikinci el olmayan giysi
- Arkadaş/aile için hediyeler (Guzman, 1995).

Dünya Bankası'nın çalışmalarında kullandığı yoksulluğun boyutu ve eşitsizlik konusunda belirlediği ölçüt şöyledir: Hanehalklarının elde ettiği gelir küçükten büyüğe doğru sıralanır.

- a) hanehalkının ilk % 40'ının toplam gelirden aldığı pay, % 12'den küçükse, yüksek düzeyde eşitsizlik söz konusudur.
- b) hanehalkının ilk % 40'ının toplam gelirden aldığı pay, % 12 ile % 17 arasında ise orta düzeyde eşitsizlik söz konusudur.
- c) hanehalkının ilk % 40'ının toplam gelirden aldığı pay, % 17'den büyükse, düşük düzeyde eşitsizlikten söz edilir.

Kanada'da panel anket yapılarak hanehalklarının 6 yıl boyunca izlenmesi sağlanmaktadır. Böylece hanehalklarının yıldan yıla durumlarında bir değişiklik olup olmadığı kolayca izlenebilmektedir.

UNICEF'in belirlediği ölçüte göre; hanehalklarının karşılanmayan temel gereksinimleri varsa, bu hanehalkları yoksul olarak nitelendirilmektedir. Karşılanmayan temel gereksinimler aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

- a)iyi kalitede olmayan evde yaşamak (duvar, çatı ve zemin için kullanılan malzemelerin kalitesiz olması),
- b)hanehalkının kalabalık olması (oda başına düşen fert sayısının 3'den fazla olması),
- c)evde içme suyunun olmaması ve uygun bir kanalizasyon sisteminin yokluğu,
- d)hanehalkında okul çağında çocuk olması ve çocuğun okula gidememesi,
- e)hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olması.

Bu durumlara göre yoksul hanehalklarının sınıflandırılması Tablo 4.1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 4.1 UNICEF Ölçütüne Göre Yoksul Hanehalklarının Sınıflandırılması

	geliri yoksulluk sınırının altında olanlar	geliri yoksulluk sınırının üzerinde olanlar
karşılanmayan temel gereksinimleri olanlar	yapısal olarak yoksul olanlar	yapısal olarak yoksul olanlar
karşılanmayan temel gereksinimleri olmayanlar	yeni yoksullar	yoksul olmayanlar

Yoksulluğun boyutunun bilinmesi politik karar alıcılar için önemlidir. Yoksul hanehalkları, sağlık ve eğitim gibi devletin sağlayacağı olanaklardan en az yararlanan kesimlerdir. Bu açıdan bakıldığında gelişmişliği yakalamak için eşitsizliğin boyutunun bilinerek önlemler alınması kaçınılmazdır.

Dünyada yoksullukla mücadele çalışmalarına hız kazandırılabilmesi için yoksullukla ilgili resmi rakamların her ülkede düzenli olarak yayınlanması gerekmektedir (ECLAC, 1997).

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK SINIRININ BELİRLENMESİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bir kişinin yoksul olarak nitelendirilebilmesi için o kişinin temel gereksinimleri olan mal, hizmet ve haklardan kurulu düzeni normal olarak elde edememesi anlamına gelmektedir. Temel gereksinimleri karşılayan belirgin mal ve hizmet miktarının standart olarak kurulması ile yoksulluğun boyutu ve özellikleri uygun bir şekilde ölçülür.

Yoksulluk ölçümünde kullanılan veri türü, her bir ülkenin istatistik kapasitelerine göre değişmektedir. Genelde hanehalkı anketleri, nüfus sayımları ve idari kayıtlar ana veri kaynaklarıdır. Türkiye’de yoksulluk konusunda yapılan çalışmalarda hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketlerinden yararlanılmıştır.

Türkiye’de yapılan yoksulluk sınırı bulmaya ve yoksul oranını belirlemeye yönelik çalışmalara özet olarak alt bölümlerde yer verilmiştir.

5.1 Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı, Ö. Dağdemir, 1992

Dağdemir (1992)’in çalışmasında, yoksulluk sorunu ve yoksulluğun sosyo-ekonomik yapısına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için yoksulluk çeken grupların yaşam düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca 1968, 1973 ve 1987 gelir dağılımı çalışmalarında ortaya çıkan yoksulluk sınırları ve yoksul oranları çalışmada verilmektedir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1’den, 1968-1987 dönemi boyunca yoksulluğun azaldığı görülmektedir. Yoksul olarak tanımlanan düşük gelirli % 40’ın ve % 60’ın toplam gelirden aldıkları pay sırasıyla, % 2.9 ve % 2.1 oranında artmıştır. Aynı durum diğer yoksulluk ölçütlerinde de gözlenmiştir.

Tablo 5.1 Yoksulluk Sınırlarında Haneler

	1968	1973	1987
Yoksulluk sınırı (TL)	6,940	12,000	1,357,000
En yoksul % 40’ın toplam gelirden aldığı pay (%)	9.5	11.5	14.8
En yoksul % 60’ın toplam gelirden aldığı pay (%)	20.6	24.0	28.9
Ortalama gelirin yarısından az gelir elde eden yoksul hanelerin oranı (%)	49.1	41.6	34.2
Mutlak yoksulluk (%)	51.5	38.4	22.5

Hanehalkı reisinin işteki durumuna göre yoksulluk ölçütlerine baktığımızda, yoksulluğun büyük ölçüde ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan haneler arasında yaygın olduğu gözlenmiştir (Tablo 5.2).

Türkiye’de planlı dönem boyunca yoksulluk sorununun hafifletilmesi, istikrarlı ekonomik büyüme ile başarılmıştır. Büyüme hızının gerilediği yıllar, yoksulluğun daha da şiddetlendiği yıllar olmuştur. Bu nedenle de yoksulluğun hafifletilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi için ekonominin üretim gücünün ve gelir düzeyinin artırılması vazgeçilmez bir zorunluluktur (Dağdemir, 1992).

Tablo 5.2: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Yapısı, 1987

HHR'nin işteki durumu	Ortalama gelirin yarısından az gelir elde etme kriterine göre		Mutlak yoksulluk kriterine göre	
	(grup içinde %)	(tüm yoksullar içinde %)	(grup içinde %)	(tüm yoksullar içinde %)
Ücretli	48.50	52.46	36.23	51.71
Kendi hesabına	35.12	46.32	28.45	47.15
İşveren	6.67	1.22	3.54	1.15

5.2 Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı, G. Erdoğan, 1996

Erdoğan (1996)’ın çalışmasında bölge ayrımında Türkiye’de yoksulluk sınırları ve yoksul oranları çeşitli yoksulluk sınırı bulma yöntemlerine göre verilmektedir. Yoksulluk nedir? Kimler yoksuldur? Yoksulluğun bir standardı var mıdır? Kısaca yoksulluk düzeyi diyebileceğimiz bir sınır söz konusu mudur? Bu sorulara yanıt verebilmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, konuya ilişkin günümüze kadar yapılan çalışmalar incelenmiş, Türkiye için yoksulluk düzeyini ve yoksul sayısını belirlemeye yönelik analizlere yer verilmiştir.

Yoksulluk sınırı ile ilgili çalışmalarda genelde izlenen yol, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gereken minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesi yönündedir. Yaş, cinsiyet ve yaşanan yerleşim yerine göre bu tür gereksinimler bireysel olarak farklılık gösterebilmektedir. Minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesinde, kişinin günlük asgari alması gereken kalori miktarı ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken harcama dikkate alınmaktadır. Düzenlenen hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi verileri, gıda harcamalarının toplam harcama içindeki paylarını vermesi açısından önemlidir. Toplumun gelişmişlik düzeyini belirleyici bir oran olan gıda oranı, yoksulluk sınırını belirleme açısından çeşitli

çalışmalarda kullanılmıştır. Engel kanununa göre gelir arttıkça gıda harcamaları azalmaktadır. Başka bir deyişle, gelirin yükselmesiyle hane harcamaları gıdadan ziyade diğer harcama gruplarına dağılmakta, dolayısıyla hane harcamaları yalnızca gıda harcamalarında yoğunlaşmamaktadır.

Yalnızca gelir değil, aynı zamanda hanehalkı büyüklüğü de harcamaların belirlenmesinde etkin bir role sahiptir. Dolayısıyla yoksulluk sınırını belirlemede hanehalkı büyüklüğü de önemli bir değişkendir. Ayrıca hanehalkının sosyo-ekonomik durumu, yaşadığı konutla ilgili harcamaları, sağlık hizmetlerinden yararlanması, hanehalkı fertlerinin meslek ve çalışma koşulları gibi etkenler de yoksulluk düzeyini belirlemede göz ardı edilemeyecek özellikte değişkenlerdir.

Bu çalışmada, Türkiye geneli, kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ile yedi coğrafi bölge ayrımında yoksulluk sınırlarını bulmaya ve bu sınırların altında olan hanehalkı sayısını belirlemeye yönelik sonuçlar yer almaktadır. Çalışmanın veri kaynağı, 1994 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü'nün düzenlediği ve bir yıl boyunca her ay değişen hanehalklarına uygulanan Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarıdır.

Çalışmada asgari alınması gerekli kalori miktarı yaklaşımından yola çıkılarak hanehalklarının minimum gıda sepeti maliyetleri, Türkiye, kent, kır ve 7 coğrafi bölge ayrımında elde edilmiştir. Bu minimum gıda sepeti maliyetleri, hanehalklarının gıda harcamaları ve toplam hanehalkı harcamaları ile karşılaştırılmıştır. Yöntem 1C'de ise, gıda harcaması maliyetleri hanelerin toplam harcamaları ile karşılaştırılarak, gıda sepetini bile doldurabilecek kadar kazanmayan *oldukça yoksul hanehalkları* belirlenmiştir. Yöntem 2'de, yalnızca gıda sepeti maliyetleri değil, zorunlu gereksinimlerden konut, ulaştırma, giyim ve ev eşyası harcamaları da dikkate alınarak hanelerin minimum elde etmeleri gereken gelir, yani yoksulluk sınırları elde edilmiştir. Bu yöntem ile bulunan hanehalkları, *alt düzey yoksullar* olarak sınıflandırılmışlardır. Yöntem 3'de ise gıda oranı yaklaşımı ile yoksulluk sınırları elde edilmiş, yoksul hanehalkları ise *üst düzey yoksul* sınıfına dahil edilmiştir (Tablo 5.3 ve 5.4).

Sonuçta, Türkiye, kent, kır ve 7 coğrafi bölge ayrımında yoksul hanehalkı oranları elde edilmiştir. Türkiye'de hanehalklarının %11'i oldukça yoksul, bunu izleyen %20 alt düzey yoksul, %12 ise üst düzey yoksul sınıfındadır.

Fert bazında rakamlar, hanehalkı rakamları ile karşılaştırıldığında hanehalkı büyüklüklerinin fazla olduğu haneler yoksul grubuna girdikleri için, fert bazında daha fazla yoksul elde edilmiştir. Fertlerin %15'i oldukça yoksul, %23'ü alt düzey yoksul, %9'u ise üst düzey yoksuldur.

Yoksulların yoksulluk sınırını geçebilmeleri için yaklaşık %30-%50 oranında elde ettikleri gelirlerinin artması gerekmektedir. Yoksulların kitle ortalama gelirine ulaşabilmeleri içinse, elde ettikleri kazançlarının %120-%300 oranında artması gerekecektir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar, kentsel yerleşim yerlerine göre daha fazla yoksulluk problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bölge ayrımı incelendiğinde ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere nazaran daha fazla yoksullukla mücadele eden insanımızı barındırmaktadırlar (Erdoğan, 1996).

Tablo 5.3 Yerleşim Yerlerine Ve Yöntemlere Göre Yoksul Hanehalkı Oranları (%), 1994

YÖNTEM	Türkiye	Kent	Kır	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu
Yöntem 1C: min. gıda harcaması - toplam harcama (yerleşim yerleri)	11	7	14	5	3	7	10	13	18	18
Yöntem 2: temel gereksinimler yaklaşımı	31	28	32	29	24	29	30	34	33	37
Yöntem 3: gıda oranı (%40) yaklaşımı	43	26	63	42	43	53	39	50	40	66

Tablo 5.4 Yerleşim Yerlerine Ve Yöntemlere Göre Yoksulluk Sınırları, Türkiye, 1994

YÖNTEM	YOKSULLUK SINIRLARI					
	Hanehalkı başına			Fert başına		
	Aylık (1000TL)	Yıllık (1000TL)	Yıllık (\$)	Aylık (1000TL)	Yıllık (1000TL)	Yıllık (\$)
Yöntem 1C: min. gıda harcaması toplam harcama (yerleşim yerleri)	4,109	49,308	3,882	654	7,848	618
Yöntem 2: temel gereksinimler yaklaşımı	5,881	70,572	5,557	1,521	18,252	1,437
Yöntem 3: gıda oranı (%40) yaklaşımı	6,259	75,108	5,914	1,285	15,420	1,214

(1 ABD doları SGP ile = 12,700 TL alınmıştır.)

5.3 Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, R. Dumanlı, 1996

Dumanlı (1996)'ın çalışmasında, Türkiye'de yoksulluğun boyutları çeşitli kesimler ve yıllar itibarı ile verilmektedir. Çalışmanın amacı, ülkemizde henüz çok bakir bir alan olan yoksulluk konusundaki tartışmalara ışık tutmak ve bir anlamda yol göstermektir. Çalışmada insanların yeterli ve dengeli beslenmesi için almaları gereken asgari kalori miktarlarına göre oluşturulan beslenme kalıbı kullanılmıştır. Veri kaynağı; DİE 1987 Yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları anketi sonuçlarıdır.

Yöntem olarak kabul edilen günlük 2450 kalori alınması gereğinden hareketle çeşitli besin gruplarından bu kaloriyi verecek miktarlar gramlandırılmakta ve günlük değerler bulunmaktadır. Günlük gramajlar fiyatlarla çarpılarak toplam parasal değere ulaşılmaktadır. Bu değerler kişi başına yoksulluk sınırlarıdır. Bu sınırlar Tablo 5.5'de verilmektedir. Yoksul oranları ise Tablo 5.6'dadır.

Tablo 5.5 Türkiye’de Kişi Başına Yoksulluk Sınırı (Cari Fiyatlarla TL)

Yıllar	Günlük		Aylık		Yıllık	
	TL	ABD \$	TL	ABD \$	TL	ABD \$
1987	780	0.91	23,400	27.30	284,700	332.2
1988	1,297	0.91	39,910	27.30	473,405	332.2
1989	2,129	1.00	63,870	30.00	777,085	365.0
1990	3,804	1.46	114,118	43.76	1,388,433	532.4
1991	5,851	1.41	175,540	42.20	2,135,740	513.4
1992	10,495	1.52	314,861	45.71	3,830,809	556.2
1993	17,626	1.60	528,780	48.13	6,433,490	585.6
1994(*)	40,264	1.48	1,207,920	44.50	14,696,360	541.4

(*) 1994 yılı 9 aylık verilere göredir.

Tablo 5.6 Türkiye’de Kentsel Ve Kırsal Yoksulluk (%), 1987

Bölgeler	Kır+Kent		Kır		Kent	
	hane	fert	hane	fert	hane	fert
Ege-Marmara	3.74	3.01	5.43	4.36	0.00	0.00
Akdeniz	19.80	18.55	22.27	21.03	14.36	13.00
İç Anadolu	32.01	26.30	29.14	23.33	38.33	32.94
Karadeniz	10.49	8.34	11.28	8.76	8.75	7.41
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	33.97	43.80	31.88	42.53	38.57	46.64

Çalışmada yoksullukla mücadele konusunda da öneriler verilmekte, Türkiye’deki durum gözden geçirilmektedir (Dumanlı, 1996).

5.4 Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-ekonomik Yapılarla Ölçülmesi, E. Dansuk, 1987

Dansuk (1987) çalışmasında, Türkiye’de varolan yoksulluğun boyutlarını ve sosyal göstergelerle ilişkisini belirlemeye yönelik saptamalarda bulunmuştur. Tüketim harcamaları bazında oluşturulan yeni bir yaklaşım ile yoksulluğun toplumsal tabanını irdelemiştir. En düşük tüketim harcaması tutarı yoksulluk sınırı kabul edilerek yoksulluk oranlarına erişilmiştir.

Buna göre 1987 yılı baz alındığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına ortalama tüketim harcaması olan 29,950 TL/ay değeri yoksulluk sınırıdır. Bu sınıra göre elde edilen yoksul oranları Tablo 5.7’de verilmektedir.

Tablo 5.7 Tüketim Harcamasına Göre Türkiye’de Mutlak Yoksulluk (%), 1987

Bölgeler	Bölge içi		Bölgelerarası	
	hane	kişi	hane	kişi
Ege-Marmara	6.53	5.11	9.45	6.61
Akdeniz	32.40	28.61	17.05	15.86
İç Anadolu	32.51	27.62	30.90	26.54
Karadeniz	28.70	22.59	11.91	10.62
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	53.23	47.59	30.68	40.37
Kent	17.73	17.75	36.47	34.68
Kır	34.19	30.07	63.53	65.32
Türkiye	25.54	24.36	100.00	100.00

Bölgesel kalori ve fiyat farklılıkları hesaba katılarak her bölge için farklı yoksulluk sınırlarına ulaşılmıştır. Buna göre bölgesel mutlak yoksulluk sınırları ve yoksul kişi oranı tablo 5.8’de verilmektedir.

Çalışmada yoksulluk ile gelir dağılımı yapısı, bölgesel gelir eşitsizlikleri, işgücü, cinsiyet, eğitim, bazı demografik unsurlar arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca gelir dağılımını bozucu çeşitli makro-ekonomik politikalara değinilmiştir. Bu bakış açısına bağlı olarak yoksul kitlenin eğitimsizler, düşük eğitimli kişiler, kadınlar, sosyal güvenlik ağı dışında olanlar, tarım kesiminde yaşayanlar ve kayıtsız işgücüne sahipler arasında yaygın olduğu saptanmıştır.

Tablo 5.8 Türkiye’de Bölgesel Mutlak Yoksulluk Sınırları (TL/Ay) Ve Yoksul Kişi Oranı (%), 1987

Bölgeler	yoksulluk sınırları (TL/ay)		yoksul kişi oranı (%)		
	kent	kır	kent	kır	toplam
Ege-Marmara	27,202	23,348	16.26	5.43	9.56
Akdeniz	24,160	21,457	11.79	26.21	20.72
İç Anadolu	24,595	21,744	29.84	22.16	25.09
Karadeniz	22,723	21,349	6.71	10.91	9.31
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	22,340	20,246	35.4	35.28	35.32

5.5. Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili, G. Erdoğan, 1998

Daha önce yapılan “Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı” çalışmasında (Erdoğan, 1996) önerilen minimum gıda harcaması maliyeti ve temel gereksinimler maliyeti yöntemleri dikkate alınarak, Türkiye’de yoksulluğun profili ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın veri kaynağı, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün düzenlediği 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarıdır (DİE, 1997).

Yoksul fertlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, çalışma durumu, iktisadi faaliyeti gibi konular ile yoksul hanelerin oturdukları konutun büyüklüğü, ısıtma sistemi, mülkiyet durumu gibi konularla Türkiye’de yoksulluğun profili verilmektedir.

Çalışmada fertlerin çalışma durumu, gelir durumu, iktisadi faaliyet ve meslek durumları dikkate alınarak yoksulluğun büyüklüğü verilmiştir. Hanehalkının tek kişi, çift kişi, çocuklu ebeveyn olmaları durumlarına göre de yoksulluğun profili çıkarılmıştır. Ayrıca hanehalkının oturduğu konutun özelliğine göre de yoksulluk analiz edilmiştir.

Özet olarak bu çalışmada, yoksulluk sınırı bulmada ve yoksulluğun profilini ortaya koymada minimum gıda harcaması maliyeti yöntemi ile temel gereksinimler maliyeti yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlere göre hanelerin birinci yöntemle göre %5.66’sı fertlerin ise %8.37’si yoksuldur. İkinci yöntemle göre hanelerin %19.31’i, fertlerinse %24.30’u yoksullukla karşı karşıyadır. Fert yoksulluk oranının hanehalkı yoksulluk oranından yüksek olmasının nedeni kalabalık hanehalklarının daha fazla yoksulu barındırdığının göstergesi olması nedeniyledir. Yoksulluk oranlarına yerleşim yeri bazında bakıldığında, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların refah düzeyinin kentsel alanlarda yaşayanlara oranla daha düşük olduğu gözlenmiştir. Fertlerin öğrenim düzeyi arttıkça yoksulluktan uzaklaştıkları belirlenmiştir. Yevmiyeli çalışanların diğer çalışanlara göre daha fazla oranda yoksul ferde sahip oldukları bulunmuştur. Çalışmayanlar içinde; işi olmayanların, hasta ve yaşlı olanların yoksulluk oranı, diğer çalışmayanlara göre daha yüksektir. Tarım geliri elde edenler ve tarımsal kesimde çalışanların refah düzeyinin diğer çalışanlara göre düşük olduğu ve daha fazla yoksullukla içiçe oldukları belirlenmiştir (Bölüm 6’da daha ayrıntılı tablolara yer verilmiştir)

5.6 Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi 1987 - 1994, Ö. Dağdemir, 1999

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde makro-ekonomik daralmanın yaşandığı 1987-1994 döneminde yoksulluk sorununun nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Çalışmada yoksulluğun sadece sayısal değişimi değil, aynı zamanda yoksulluk açığı ve yoksullararası gelir eşitsizliği gibi yoksulluk ölçütleri yardımıyla yoksulluğun şiddetindeki değişim de değerlendirilmiştir. Türkiye’deki yoksulluk sorunu, bölgesel ve kırsal yerler ayrımında ele alınmış ve yoksulluk ölçütleri yardımıyla yoksulluğun yapısal değişiminin analizi yapılmıştır. Yoksulluk ölçütlerindeki değişim, yoksul hanehalklarının gelirlerindeki görece büyüme ve gelirin yeniden dağılımı gibi iki temel faktörün etkisi ile

açıklanmıştır. Buradan hareketle, gelirin yeniden dağılımı ve büyümenin yoksulluk ölçütlerindeki toplam değişime etkileri araştırılmıştır. Bu araştırma için Minimum Gıda Maliyeti (MGM) ve Temel Gereksinimler Maliyeti (TGM) yöntemlerinin yoksulluk sınırları baz alınmıştır. Buna göre elde edilen sonuçlar Tablo 5.9'da verilmektedir.

Tablo 5.9 Yoksulluk Ölçütlerine Göre Türkiye'de Yoksulluk

Yerleşim yeri	Yıllar	Sen indeksi		Yoksul kişi oranı		yoksulluk oranı açığı		yoksul gelir eşitsizlik katsayısı	
		MGM	TGM	MGM	TGM	MGM	TGM	MGM	TGM
Türkiye	1987	0.06	0.14	11.5	27.0	0.34	0.31	0.15	0.14
	1994	0.05	0.16	11.5	29.5	0.38	0.31	0.17	0.14
Kent	1987	0.02	0.06	6.9	14.3	0.13	0.24	0.06	0.08
	1994	0.03	0.11	8.7	20.0	0.19	0.26	0.06	0.10
Kır	1987	0.12	0.26	21.2	41.5	0.36	0.40	0.18	0.21
	1994	0.11	0.25	20.2	42.5	0.32	0.38	0.14	0.19

Türkiye'de yoksulluğun kentsel yerler kaynaklı artış gösterdiği ve kırsal yerlerde yoksulluk oranındaki artışın ötesinde yoksulluğun derinleştiği ve yoksullararası gelir eşitsizliğinin artarak sorunu daha da ağırlaştırdığı görülmektedir. Türkiye'de yoksulluğun artmış olması, ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkardığı, makro-ekonomik gelişmelerin etkisiyle daha da dengesiz hale gelen gelir dağılımı faktörü ile açıklanmaktadır.

5.7 TÜRK-İŞ Gıda Harcaması, 1987

TÜRKİŞ, Ankara'da yaşayan 4 kişilik bir işçi ailesinin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken asgari gıda tutarını veren bir çalışma gerçekleştirmektedir. Gıda harcaması ile ilgili hesaplamada, farklı yaş gruplarına göre bilimsel veriler çerçevesinde oluşturulan beslenme kalıbı esas alınmaktadır. Bir işçinin ailesi ile birlikte, fizyolojik ihtiyaçları ile tutarlı, yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamak için gerekli olan kalori sayısı ve bunu karşılayacak besinlerin cins ve miktarı esas alınarak, çalışanların yoğun olarak alışveriş yaptıkları yerlerden fiyatlar derlenmekte ve yapılması gereken asgari düzeydeki gıda harcamasına ulaşılmaktadır. Çalışma Aralık 1987'den bu yana düzenli olarak her ay yapılmaktadır. Aralık 1999 itibarıyla dört kişilik ailenin gıda harcaması, Tablo 5.10'da verilmektedir.

İnsan onuruna yaraşır düzeyde yaşamak için yalnızca gıda harcaması değil, giyim, konut, ulaşım ve diğer ihtiyaçlarında dikkate alınması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar, DİE'nin gerçekleştirdiği hanehalkı tüketim harcamaları anketinin sonuçlarına göre toplam harcama içinde % 67.1 paya sahiptir (gıda harcamalarının payı % 32.9). Böylece dört kişilik ailenin gıda ve diğer

zorunlu giderler için yapması gereken aylık harcama tutarı, diğer bir söyleyişle yoksulluk sınırı Aralık 1999 itibarıyla 373,715,000 TL olmaktadır.

Tablo 5.10 Dört Kişilik Ailenin Gıda Harcaması (Aralık 1999)

	Gıda harcaması (1,000 TL)
Yetişkin işçi	34,054
Yetişkin kadın	28,382
15-19 yaş grubu çocuk	35,945
4-6 yaş grubu çocuk	24,572
TOPLAM	122,952

5.8 Türkiye’de Kırsal Yoksulluğun Boyutları, H. Akder, 1999

Akder çalışmasında Türkiye’nin yoksulluk haritasını çıkarmıştır. Nüfus büyüklüğü, beklenen ömür, okuma yazma oranı ve kişi başına dolar bazında gelirin dikkate alındığı değişkenler kullanılarak “İnsan Gelişmişliği İndeksi” Türkiye için yerleşim yerlerine göre hesaplanmıştır. Çalışmada kırsal yerleşim yerlerindeki yoksulluk üzerine yorumlar yapılmıştır.

5.9 Türkiye’de Yoksulluk, R. Dumanlı ve T. Bulutay, 2000

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün yayınladığı, “Enformal Kesim (II)” yayınında yer alan “Türkiye’de Yoksulluk ve Azörgütlü Kesim” makalesinin ikinci bölümünde, yoksulluk konusuna değinilmektedir. Yoksulluk tanımları, ölçüm yöntemleri, Türkiye’de yoksulluğun trendi ve boyutlarının yer aldığı makalede, seçilmiş 19 ilde kentsel yoksulluk, hanehalkı büyüklüğü açısından yoksulluk, hanehalkı reisinin eğitim durumu, işteki durumu ve mesleği açısından yoksulluk konularına yer verilmektedir (Dumanlı ve Bulutay, 2000).

5.10 Kırsal Yerlerde Yoksulluk, M. Pamuk, 2000

Bu çalışmada Devlet İstatistik Enstitüsü’nün düzenlediği 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi’nin kırsal yerleşim yerleri verileri kullanılmıştır. Yoksulluk sınırının oluşturulmasında OECD’nin görelî yoksulluk tanımı kullanılmıştır.

$$W_{ij} = \frac{Y_i}{S_i^e}$$

W_{ij} : i. Hanehalkının j. ferdinin düzeltilmiş kullanılabilir geliri

Y_i : i. Hanehalkının toplam yıllık kullanılabilir geliri

S_i : i. Hanehalkının toplam fert sayısı

e : ölçek ekonomisi parametresi ($e=0.5$)

Yukarıdaki formülasyona göre kırsal yerleşim yerlerinde her bir hanedeki fert başına kullanılabilir gelirler hesaplanmıştır. Medyan gelirinin % 50'sine eşit veya % 50'sinin altında gelire sahip olan fertler yoksul fert, bu fertlerin yer aldığı haneler de yoksul hane olarak kabul edilmiştir.

6. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK SINIRININ BELİRLENMESİ

Bu bölümde, Bölüm 5.5'de verilen çalışmaya dayalı olarak Türkiye için yoksulluk sınırı elde edilecektir. Veri kaynağı olarak, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları (HTH) ve Hanehalkı Gelir Dağılımı (HGD) Anketi sonuçları kullanılacaktır. Yoksulluk sınırları;

i) yöntem 1: minimum gıda harcaması yöntemi (alınması gerekli asgari kalori miktarı yaklaşımı),

ii) yöntem 2: temel gereksinimler yaklaşımı,

olarak adlandırılacaktır. Alt bölümlerde yoksulluk sınırını ülkemiz için bulmada kullanılan veri kaynağının tanıtımı yapılmakta, uygulanan yöntemlere ve bu yöntemlerin sonuçlarına ilişkin yoksulluk sınırlarına yer verilmektedir.

6.1. Veri Kaynağı

Çalışmada kullanılan veri kaynağı Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1994 yılını temel olarak aldığı Hanehalkı Tüketim Harcamaları (HTH) Anketi ve Hanehalkı Gelir Dağılımı (HGD) Anketi sonuçlarıdır. Tüketim Harcamaları Anketi, 1994 yılı boyunca her ay değişen hanehalklarının aylık tüketimlerinin ve gelirlerinin alınmasına yönelik bir çalışma olarak gerçekleştirilmiştir. Gelir Dağılımı Anketi'nde ise tüketim harcamaları anketi uygulanan hanehalklarına 1995 yılı içerisinde gidilerek, hanelerin 1994 yılında bir yıllık elde ettikleri gelirlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler alınmıştır. Çalışmada, toplam 26,256 hane ile görüşme yapılmıştır.

Çalışma, Türkiye, kent, kır ve 7 coğrafi bölge bazında yapılmıştır. 20,001 ve daha fazla nüfuslu yerleşim yerleri kent, 20,000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri ise kır olarak adlandırılmaktadır. Coğrafi bölgeler ise, Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir.

Tabakalı çok aşamalı sistematik örnekleme yönteminin kullanıldığı ankette, nihai örnekleme birimi hanehalklarıdır. Örneklemenin birinci aşamasında

yerleşim yerleri, ikinci aşamasında bloklar ve son aşamasında ise hanehalkları seçilmiştir.

Ankette hanehalkının oturduğu konuta, sahip olduğu eşyalara, tasarruflarını değerlendirme şekline ilişkin hanehalkının sosyo-ekonomik durumunu belirleyici yönde sorular yöneltilmiştir.

Anket sonuçlarına dayanan yoksulluk sınırları ve yoksul hanehalkı oranları alt bölümlerde verilmektedir.

6.2 Yöntem 1: Minimum Gıda Harcaması Yöntemi (Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı) ve Yoksulluk Sınırları

Alınması gerekli asgari kalori miktarı yaklaşımında, insanların yaşantılarını devam ettirebilmeleri için günlük almaları gereken kalori dikkate alınmaktadır. Günlük kalori gereksinimi yaşa, cinsiyete ve çalışma durumuna göre değişmektedir. Tablo 6.1'de orta düzeyde fiziksel çalışma yapanlar için cinsiyete göre günlük kalori gereksinimleri verilmektedir.

Tablo 6.1 Cinsiyete Göre Günlük Kalori Miktarları

Yaş	Kadın	Erkek
0-1	800	800
1-3	1300	1300
4-6	1700	1700
7-9	2100	2100
10-12	2000	2300
13-15	2200	2700
16-19	2100	2900
20-49	2100	2700
50-69	1800	2500
70+	1600	2200

1. Ağır işte çalışanlar için günlük erkeklere 1200, kadınlara 500 kalori eklenmeli. Hafif işte çalışanlar içinse erkeklerden 500, kadınlardan 400 kalori eksiltilmeli.

2. Gebelik için 150, emzirme için 800 kalori artırılmalı.

Kaynak: BAYSAL, Ayşe, (1993). Genel Beslenme. H.Ü. Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.

Tablo 6.1'de verilen kalori gereksinimleri dikkate alınarak 4 kişilik bir ailenin yeterli, dengeli ve aynı zamanda ekonomik beslenmesi için haftalık alması gereken gıda miktarları besin gruplarına göre belirlenmiştir. Bu miktarlar Tablo 6.2'de verilmektedir.

Tablo 6.2'de verilen miktarlar aylık miktarlara dönüştürülerek dört kişilik bir ailenin ekonomik olarak beslenmesi için gerekli olan aylık besin miktarları ortaya çıkarılmıştır. Bazı besin gruplarında birden çok madde ve madde çeşidi yer almaktadır. Bu maddelerin ve çeşitlerin neler olacağına ve ağırlıklarına karar vermek için 1994 HTH Anketi'nden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Öncelikle kapsamdaki tüm haneler tarafından yerleşim yerine göre ağırlıklı olan madde çeşidi seçilmiştir. Daha sonra yine anket sonuçlarına dayanarak tüketilen miktarlar ağırlıklı olarak dağıtılmıştır. Örneğin et, tavuk, balık, sakatat grubunda madde çeşidi olarak koyun eti, dana eti, tavuk eti, karaciğer ve hamsi seçilmiştir. Bu grupta 4 kişilik bir ailenin haftalık 1.5 kilogramlık, aylık ise 6 kilogramlık tüketim yapması gerekmektedir. Anketten elde edilen ağırlıklı sonuçlardan yararlanılarak, 6 kg'lık et, tavuk, balık ve sakatat grubu madde çeşitlerine dağıtılmıştır. Örneğin, Türkiye için anketten elde edilen sonuçlara göre 4 kişilik bir hanenin aylık olarak tüketmesi gereken 6 kilogramlık et, tavuk, balık ve sakatat miktarları Tablo 6.3'de madde çeşitlerine göre verilmektedir.

Bu işlemlerin tümü her madde grubu ve her yerleşim yeri için ayrı ayrı yapılmıştır. Çalışmada kullanılan tüm madde çeşitleri besin gruplarına göre Ek 5'de verilmektedir. Sonuçta Türkiye, kırsal, kent ve 7 coğrafi bölge ayrımında, madde çeşitleri ve miktarları belirlenmiştir. Her yerleşim yerindeki madde çeşitlerinin yıllık ortalama fiyatları, miktarları ile çarpılarak yerleşim yerleri için 4 kişilik bir ailenin aylık ortalama yapması gereken gıda harcaması değerlerine ulaşılmıştır. Bu değerler Tablo 6.4'de verilmektedir.

Elde edilen bu değerler 4 kişilik bir ailenin dengeli, yeterli ve ekonomik beslenmesinin minimum maliyetidir. 1994 yılı için 4 kişilik bir ailenin aylık ortalama minimum gıda harcamaları Tablo 6.4'de yerleşim yerlerine göre verilmektedir. Böylece, 4 kişilik hanelerin günlük almaları gereken kalori gereksinimlerini karşılayacak nitelikteki gıda sepeti maliyeti hesaplanmış olmaktadır.

Tablo 6.2 Dört Kişilik Bir Ailenin Haftalık Besin Gereksinim Miktarları

Besin grupları	Besinler	Haftalık Gerekli miktar (kg)
(1) Grup	Et, tavuk, balık, sakatat	1.500
	Kuru nohut, mercimek, fasulye	1.250
	Yumurta	20 adet
(2) Grup	Süt, yoğurt	7
	Peynir, çökelek	0.750
(3) Grup	Yeşil ve sarı sebze	3
	Patates	3
	Soğan	1
	Diğer sebzeler	1.5
	Taze meyve	4
(4) Grup	Ekmek	5.6
	Bulgur	0.500
	Pirinç	0.500
	Makarna, şehriye	0.500
	Un	0.500
(5) Grup	Sıvı yağ	0.500
	Margarin veya tereyağ	0.500
	Zeytin	0.500
	Şeker	1
	Pekmez, reçel, bal	0.500
(6) Grup	Salça	0.500
	Tuz	0.500
	Çay	0.100
	Ceviz, fındık vb. içi	0.100

Kaynak: BAYSAL, Ayşe, (1993). Genel Beslenme. H.U. Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.

Tablo 6.3 Dört Kişilik Bir Ailenin Aylık Tüketmesi Gereken Et, Tavuk, Balık, Sakatat Grubu Madde Çeşitleri

Et, tavuk, balık,Sakatat grubu	Miktar(kg)
Koyun eti	2.000
Dana eti	1.450
Tavuk eti	1.640
Karaciğer	0.080
Hamsi	0.830
Toplam	6.000

Tablo 6.4 Dört Kişilik Bir Ailenin Yerleşim Yerlerine Göre1994 Yılı Aylık Ortalama Minimum Gıda Harcaması Değerleri

Yerleşim Yeri	Minimum gıda harcaması değeri (1994 yılı aylık ortalama, 1000 TL)
Türkiye	2 616
Kent	2 679
Kır	2 485
Marmara	2 890
Ege	2 384
Akdeniz	2 340
İç Anadolu	2 320
Karadeniz	2 725
Doğu Anadolu	2 353
Güneydoğu Anadolu	2 082

Dört kişilik hane için hesaplanan minimum gıda harcamasında her bireyin haneye getireceği maliyet basit orantı kullanılarak, diğer hanehalkı büyüklükleri için minimum gıda harcamalarına ulaşılmıştır. Bu gıda harcaması değerleri aynı zamanda hanehalkları için yoksulluk sınırlarıdır.

Hanehalkı büyüklüğü 1'den 15 ve daha fazla ferde sahip hanehalkları için basit orantı yoluyla elde edilen aylık ortalama minimum gıda harcaması

değerleri Tablo 6.5'de yerleşim yerlerine göre verilmektedir. Bu değerler aynı zamanda hanehalkları için yoksulluk sınırlarıdır.

Bu sınırlara eşit ve bu sınırlardan daha az aylık ortalama gelire sahip hanehalkları, minimum gıda harcamalarını bile karşılayamayacak kadar gelir elde etmektedirler. Ayrıca, bu tür hanehalkları dengeli ve yeterince beslenemeyen hanehalkları olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksul olarak adlandıracağımız bu hanehalklarında yerleşim yerlerine ve hanehalkı büyüklüklerine göre yoksul fert oranları, Tablo 6.6'da verilmektedir.

Türkiye'de fertlerin % 8.37'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kır ve kent ayırımında da bu oran sırasıyla % 11.82 ve % 4.60'dır. Coğrafi bölge ayırımında da kır ve kent yerleşim yerleri arasında fark fazladır. En fazla yoksul fert, % 19.31 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi kırsal yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksullukla karşılaşan fert oranları artmaktadır. Türkiye'de 13 kişilik hanelerin % 32.19'unun, 14 kişilik hanelerin % 27.32'sinin, 15 ve daha fazla sayıda ferde sahip hanelerde ise fertlerin % 24.89'unun yoksul olduğu görülmektedir.

6.3. Yöntem 2: Temel Gereksinimler Yaklaşımı ve Yoksulluk Sınırları

Temel gereksinimler yaklaşımında, hanelerin gıda harcamalarının yanısıra gıda-dışı harcamaları da dikkate alınarak yoksulluk sınırları oluşturulmuştur. Bunun için Yöntem 1'de gıda harcaması belli düzeyin altında olan hanehalklarının gıda-dışı harcamaları analiz edilmiştir. Analiz sonrasında bulunan gıda ve gıda-dışı harcama oranları yerleşim yerlerine göre Tablo 6.7'de verilmektedir.

Tablo 6.5 Minimum Gıda Harcaması Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine Ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksulluk Sınırları (1994 Yılı, 1000 TL)

Hane-halkı Büyük- lüğü	Türkiye	Kır	Kent	Marmara	Ege	Akdeniz	İçAnadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güney-doğu Anadolu
1	654	621	670	723	596	585	580	681	588	520
2	1 308	1 242	1 340	1 445	1 192	1 170	1 160	1 363	1 177	1 041
3	1 962	1 864	2 010	2 168	1 788	1 755	1 740	2 044	1 765	1 561
4	2 616	2 485	2 679	2 890	2 384	2 340	2 320	2 725	2 353	2 082
5	3 270	3 106	3 349	3 613	2 980	2 925	2 900	3 406	2 942	2 602
6	3 923	3 727	4 019	4 336	3 576	3 510	3 480	4 088	3 530	3 123
7	4 577	4 349	4 689	5 058	4 172	4 095	4 060	4 769	4 118	3 643
8	5 231	4 970	5 359	5 781	4 768	4 680	4 640	5 450	4 707	4 164
9	5 885	5 591	6 029	6 503	5 364	5 265	5 220	6 132	5 295	4 684
10	6 539	6 212	6 698	7 226	5 960	5 849	5 800	6 813	5 883	5 205
11	7 193	6 834	7 368	7 948	6 556	6 434	6 380	7 494	6 472	5 725
12	7 847	7 455	8 038	8 671	7 152	7 019	6 960	8 175	7 060	6 246
13	8 501	8 076	8 708	9 394	7 748	7 604	7 540	8 857	7 649	6 766
14	9 155	8 697	9 378	10 116	8 344	8 189	8 120	9 538	8 237	7 287
15+	9 809	9 319	10 048	10 839	8 940	8 774	8 700	10 219	8 825	7 807

Tablo 6.6 Minimum Gıda Harcaması Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksul Fert Oranları (%)

Hanehalkı Büyüklüğü	Türkiye	Kır	Kent	Marmara Kır	Marmara Kent	Ege Kır	Ege Kent	Akdeniz Kır	Akdeniz Kent	İç Anadolu Kır	İç Anadolu Kent	Karadeniz Kır	Karadeniz Kent	Doğu Anadolu Kır	Doğu Anadolu Kent	Güney doğu Kır	Güney doğu Kent
Genel	8.37	11.8	4.60	6.26	1.38	2.84	1.93	12.17	4.53	8.35	3.49	16.53	4.64	11.32	3.77	19.31	6.17
1	1.87	2.25	0.14	4.09	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.56	0.00	2.11	0.00	2.51	0.00	0.00	1.22
2	2.13	3.33	0.65	1.77	0.34	1.68	0.37	3.20	0.34	3.13	0.45	5.78	1.06	1.35	0.00	2.85	0.00
3	1.27	2.43	0.59	2.25	0.53	1.65	0.00	1.91	0.33	4.63	0.67	2.87	1.19	0.00	0.22	3.21	0.45
4	2.20	3.68	1.45	2.54	0.58	1.44	0.80	4.88	0.83	5.09	1.33	5.75	1.34	0.48	0.28	6.87	2.14
5	4.42	5.65	2.89	3.99	2.12	2.06	0.83	9.07	2.57	3.88	3.52	7.39	4.68	6.68	1.45	5.56	0.89
6	9.89	13.2	5.84	8.68	1.19	3.22	4.08	15.21	5.97	10.59	5.25	19.26	6.05	12.03	2.50	14.28	5.34
7	16.83	19.1	11.6	9.03	7.77	4.25	11.29	17.20	9.00	14.96	4.79	24.22	8.93	12.84	3.65	23.63	4.90
8	19.58	20.4	15.9	17.62	0.00	6.41	0.76	20.59	14.05	16.89	16.40	26.50	18.71	15.43	6.86	22.98	12.13
9	20.01	21.8	13.6	28.80	0.00	12.99	29.79	27.66	15.82	3.46	16.88	25.50	0.00	6.81	13.77	29.84	13.21
10	25.37	27.3	16.8	0.00	0.00	14.97	0.00	32.70	14.17	9.53	2.19	49.89	26.54	16.79	10.03	28.07	18.80
11	36.12	39.3	31.5	0.00	4.13	0.00	34.19	20.77	28.98	0.00	0.00	71.48	47.58	38.23	23.45	32.55	21.17
12	16.24	17.6	15.6	0.00	0.00	0.00	45.28	8.46	0.00	36.33	14.21	18.16	0.00	27.27	4.57	23.84	12.70
13	32.19	31.5	26.3	37.39	0.00	100.0	0.00	22.59	23.56	31.83	100.00	0.00	0.00	19.75	17.15	22.25	11.83
14	27.32	21.3	25.9	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	84.46	33.25	20.86
15+	24.89	25.1	12.3	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	53.85	100.00	0.00	100.0	0.00	20.00	0.00	0.00	0.00

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo 6.7 Yöntem 1'de Seçilen Hanehalklarının Yerleşim Yerlerine Göre Gıda ve Gıda-dışı Harcama Oranları

Yerleşim yerleri	Gıda harcaması (%)	Gıda-dışı harcama (%)
Türkiye	43	57
Kent	37	63
Kır	51	49
Marmara	35	65
Ege	38	62
Akdeniz	42	58
İç Anadolu	41	59
Karadeniz	48	52
Doğu Anadolu	54	46
Güneydoğu Anadolu	56	44

Böylece gıda dışında diğer temel ihtiyaçların hanehalkı büyüklüğüne göre maliyetleri hesaplanmıştır. Gıda-dışı harcamalarda en büyük pay konut harcamalarına, daha sonra sırasıyla ulaşım, giyim ve ev eşyası harcamalarına ayrılmaktadır. Haneler gıda sepetlerini doldurma telaşı yanında, barınmaları için büyük oranda harcama yaparken, temel gereksinimlerinden ulaşım, giyim ve ev eşyasına da harcama yapmak durumundadırlar. Hanelerin gıda ve gıda-dışı harcamalardan oluşan temel gereksinimleri, yerleşim yerlerine ve hanehalkı büyüklüklerine göre hesaplanarak, minimum yapmaları gereken aylık harcamalar hanelerin temel gereksinimler yaklaşımına göre yoksulluk sınırlarını oluşturmuştur. Bu yoksulluk sınırları Tablo 6.8'de verilmektedir.

Bu sınırlara eşit ve bu sınırlardan daha az aylık ortalama gelire sahip hanehalkları, temel gereksinimlerine ilişkin harcamalarını bile karşılayamayacak kadar gelir elde etmektedirler. Yoksul olarak adlandıracağımız bu hanehalklarında yerleşim yerlerine ve hanehalkı büyüklüklerine göre yoksul fert oranı Tablo 6.9'da verilmektedir.

Bulunan yoksulluk sınırları 1994 yılı aylık ortalama değerleri göstermektedir. Buna göre aylık kazancı bu değerlerin altında olan fertlerin oranı Türkiye'de %24.30'dur. Kırsal yerleşim yerlerinde temel gereksinim için harcanması gereken aylık değerler kente göre daha düşük olmasına karşın yoksul fert oranı kentsel yerleşim yerlerine göre daha yüksektir. Bölge ayrımında ise en

Tablo 6.8 Temel Gereksinimler Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksulluk Sınırları (1994 Yılı, 1000 TL)

Hanehalkı büyüklüğü	Türkiye	Kır	Kent	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu
1	1 521	1 207	1 807	2 095	1 553	1 398	1 419	1 428	1 094	928
2	2 513	2 072	2 907	3 321	2 526	2 346	2 337	2 437	1 887	1 599
3	3 504	2 937	4 007	4 546	3 500	3 295	3 256	3 445	2 679	2 269
4	4 496	3 803	5 107	5 772	4 474	4 244	4 174	4 454	3 471	2 939
5	5 487	4 668	6 207	6 997	5 447	5 193	5 092	5 462	4 264	3 610
6	6 479	5 533	7 307	8 223	6 421	6 142	6 010	6 471	5 056	4 280
7	7 470	6 398	8 407	9 449	7 394	7 091	6 928	7 480	5 848	4 950
8	8 462	7 263	9 507	10 674	8 368	8 040	7 847	8 488	6 641	5 621
9	9 453	8 128	10 607	11 900	9 341	8 989	8 765	9 497	7 433	6 291
10	10 445	8 994	11 707	13 125	10 315	9 938	9 683	10 505	8 226	6 962
11	11 436	9 859	12 808	14 351	11 289	10 886	10 601	11 514	9 018	7 632
12	12 428	10 724	13 908	15 576	12 262	11 895	11 519	12 522	9 810	8 302
13	13 419	11 589	15 008	16 802	13 236	12 784	12 437	13 531	10 603	8 973
14	14 411	12 454	16 108	18 027	14 209	13 733	13 356	14 539	11 395	9 643
15+	15 402	13 319	17 208	19 253	15 183	14 682	14 274	15 548	12 187	10 314

Tablo 6.9 Temel Gereksinimler Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksul Fert Oranları (%)

Hanehalkı Büyüklüğü	Türkiye	Kır	Kent	Marmara Kır	Marmara Kent	Ege Kır	Ege Kent	Akdeniz Kır	Akdeniz Kent	İç Anadolu Kır	İç Anadolu Kent	Kara-deniz Kır	Kara-deniz Kent	Doğu Anadolu Kır	Doğu Anadolu Kent	Güneydoğu Kır	Güneydoğu Kent
Genel	24.30	25.40	21.73	30.30	16.09	17.93	13.72	32.81	20.62	33.21	14.18	33.92	15.14	20.00	11.64	36.32	17.45
1	16.81	16.59	5.56	45.16	4.86	32.11	1.63	7.03	4.46	24.63	3.48	31.32	6.74	23.90	1.59	0.00	1.22
2	9.83	12.64	5.72	19.06	5.93	14.85	3.77	16.81	3.11	18.44	4.36	17.37	5.65	8.54	2.35	6.47	2.56
3	8.76	7.58	8.50	21.39	8.16	11.94	5.30	12.07	5.75	18.13	4.07	13.78	6.74	0.00	1.89	4.14	1.71
4	12.67	11.67	14.50	24.71	12.76	11.24	10.01	14.99	11.32	21.73	9.44	22.06	8.95	6.21	2.41	16.59	6.50
5	21.65	20.57	21.64	30.66	21.51	19.53	17.26	30.23	17.66	36.56	15.10	26.01	16.03	13.08	7.14	19.26	5.25
6	28.90	27.63	29.74	38.11	20.98	24.15	19.84	37.77	32.79	35.93	18.17	34.37	21.29	19.51	11.50	32.20	17.24
7	40.34	38.75	39.09	35.80	29.59	27.81	42.91	41.61	29.54	52.50	29.60	45.30	23.15	24.08	19.11	46.64	25.79
8	44.31	37.66	45.79	40.75	31.26	32.39	26.05	45.86	44.46	40.33	33.58	50.01	33.66	27.75	16.61	42.45	30.29
9	43.38	41.62	39.99	50.88	16.95	31.78	95.60	61.45	37.60	25.89	22.53	41.17	23.03	22.66	28.26	50.72	28.31
10	48.62	44.85	43.02	17.34	10.80	14.97	0.00	68.80	47.41	54.84	39.87	62.33	35.39	24.44	23.69	44.30	39.78
11	61.17	52.39	56.84	100.00	35.88	0.00	63.99	69.81	58.81	15.18	18.14	100.00	94.86	38.23	37.43	55.83	38.26
12	43.25	30.27	58.54	47.81	0.00	20.90	45.28	27.11	41.88	36.33	88.22	36.32	0.00	34.51	4.57	23.84	22.23
13	53.54	47.20	49.15	37.39	100.00	100.00	0.00	56.92	23.56	63.67	100.00	39.89	0.00	39.50	17.15	48.16	11.83
14	40.03	38.39	29.67	0.00	0.00	0.00	0.00	50.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00	51.97	61.58
15+	39.38	44.73	23.98	100.00	0.00	0.00	29.88	100.00	53.85	100.00	0.00	100.00	0.00	29.68	26.27	17.14	23.62

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

fazla yoksul fert, %36.32 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi kırsal yerleşim yerinde yaşamaktadır.

Yoksulluk sınırları ve yoksul fert oranları, hanehalkı büyüklüklerine ve yerleşim yerlerine göre belirlendikten sonra yoksulluğun profilini çizmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bundan sonraki bölümde, cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu gibi bazı ölçütlere göre yoksul fertlerin ve hanelerin buldukları durum ortaya konacaktır.

7. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN PROFİLİ

Bu bölümde, Bölüm 6'da minimum gıda harcaması maliyetine ve temel gereksinimler maliyetine göre yoksul olarak nitelendirilen fertlere ve hanelere ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir. Değerlendirmelerde, yoksul fertlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, çalışma durumu, iktisadi faaliyeti gibi konular ele alınacaktır. Ayrıca yoksul hanelerin oturdukları konutun büyüklüğü, ısıtma sistemi, mülkiyet durumu gibi konularla yoksulluğun profili çizilecektir.

7.1. Fertlerin Cinsiyet ve Yaşına Göre Yoksulluk

Minimum Gıda Harcaması maliyeti yöntemine göre, cinsiyet ayrımında toplam yoksulların içinde kadınların % 51.49, erkekler ise % 48.51 pay almaktadır. Yerleşim yerleri açısından yoksulların büyük kısmı (% 72.67) kırsal alanda yaşamaktadır. Cinsiyet ayrımında da toplam yoksullar içinde kırsal alanda yaşayanlar kente göre daha fazladır. Yaş grupları açısından 15-64 yaş ile 0-14 yaş grupları birbirine yakın oranlarda ve 65+ yaş grubuna göre yüksek oranda yoksul ferde sahiptirler (Tablo 7.1).

Temel Gereksinimler Maliyeti Yöntemine göre, yaş grupları açısından 15-64 yaş grubunda % 52.78, 0-14 yaş grubunda % 42.26, 65+ yaş grubunda ise % 4.96 yoksul vardır. Kırsal alanda yaşayan yoksullar kentlerde yaşayanlara göre fazladır. Cinsiyet ayrımında kadınlar erkeklere göre daha fazla yoksullukla karşı karşıyadır (Tablo 7.2).

7.2. Fertlerin Öğrenim Durumuna Göre Yoksulluk

Fertlerin öğrenim durumu için 6 ve daha yukarı yaştaki fertler incelenmiştir. Türkiye'de toplam fertlerin % 90'ı 6 ve daha yukarı yaştadır. Fertlerin öğrenim düzeyi arttıkça, yoksul fert oranı da azalmaktadır. Yerleşim yeri bazında ise kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar kentte yaşayanlara göre daha fazla yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar (Tablo 7.3).

Temel Gereksinimler maliyetine göre, ilkokul mezunları grubunda daha fazla yoksullukla karşılaşmaktadır. Yoksulların büyük bir kısmı kırsal alanda yaşamaktadır (Tablo 7.4).

7.3. Fertlerin Medeni Durumuna Göre Yoksulluk

Türkiye’de toplam fertlerin %76’sı 12 ve daha yukarı yaştadır. Medeni durum yönünden yoksulluk oranları incelendiğinde, evliler ve hiç evlenmemişler grubunda daha fazla yoksul bulunmaktadır (Tablo 7.5).

12 ve daha yukarı yaşta olup temel gereksinimler maliyetine göre yoksulluk sınırının altında kalan fertlerin yarısından fazlası evlidir. Hiç evlenmeyenler grubunda bulunan fertlerin % 38.19’u yoksuldur (Tablo 7.6).

7.4. Çalışma Durumuna Göre Yoksulluk

Türkiye’de 12 ve daha yukarı yaşta olan fertler toplam fertlerin %76’sını oluşturmaktadır. Bu fertlerden yoksul olanların çalışma durumlarına göre dağılımları incelenmiştir. Minimum gıda harcaması maliyeti yöntemine göre, çalışan yoksulların oranı % 53.67, çalışmayan yoksulların oranı ise % 46.33’tür. Çalışan ve çalışmayan fertler içerisinde kırsal alanda yaşayanlar kentte yaşayanlara göre daha fazla oranda yoksuldurlar. Çalışmayan yoksullar içinde ev hanımı, öğrenci, işi yok olanlar diğerlerine göre daha yüksek oranda yoksul ferde sahiptir. Çalışanlar içinde ise kırdaki ücretsiz aile işçileri, kentte yevmiyeli olanlar diğer çalışanlara göre daha fazla oranda yoksula sahiptir (Tablo 7.7).

Temel gereksinimler maliyeti yöntemine göre yoksul olan fertlerden çalışmayanların oranı % 46.71, çalışanların oranı ise % 53.29’dur. Kır-kent ayrımında, kentte yaşayan yoksulların % 34.02’si çalışırken, kırdaki yaşayan yoksulların % 64.66’sı çalışmaktadır. Çalışmayanlar içinde; “ev hanımı”, “öğrenci”, “iş yok” ve “yaşlı” fertler diğer çalışmayanlara göre daha fazla

Tablo 7.1 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Yaş	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	4 977 944	100.00	2 563 287	51.49	2 414 657	48.51
	0 -14	2 353 042	47.27	1 162 252	45.34	1 190 790	49.32
	15-64	2 414 197	48.50	1 295 217	50.53	1 118 980	46.34
	65+	210 705	4.23	105 818	4.13	104 887	4.34
Kır	Toplam	3 617 566	72.67	1 849 734	72.16	1 767 832	73.21
	0 -14	1 685 530	46.59	818 887	44.27	866 643	49.02
	15-64	1 761 592	48.70	946 006	51.14	815 586	46.14
	65+	170 444	4.71	84 841	4.59	85 603	4.84
Kent	Toplam	1 360 378	27.33	713 553	27.84	646 825	26.79
	0 -14	667 512	49.07	343 365	48.12	324 147	50.11
	15-64	652 605	47.97	349 211	48.94	303 394	46.91
	65+	40 261	2.96	20 977	2.94	19 284	2.98

Tablo 7.2: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Yaş	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	14 458 178	100.00	7 478 712	51.73	6 979 466	48.27
	0 -14	6 110 451	42.26	3 044 658	40.71	3 065 793	43.93
	15-64	7 630 109	52.78	4 079 550	54.55	3 550 559	50.87
	65+	717 618	4.96	354 504	4.74	363 114	5.20
Kır	Toplam	9 062 260	62.68	4 683 779	62.63	4 378 481	62.73
	0 -14	3 791 745	41.84	1 872 588	39.98	1 919 157	43.83
	15-64	4 719 485	52.08	2 540 396	54.24	2 179 089	49.77
	65+	551 030	6.08	270 795	5.78	280 235	6.40
Kent	Toplam	5 395 918	37.32	2 794 933	37.37	2 600 985	37.27
	0 -14	2 318 706	42.97	1 172 070	41.93	1 146 636	44.08
	15-64	2 910 624	53.94	1 539 154	55.07	1 371 470	52.73
	65+	166 588	3.09	83 709	3.00	82 879	3.19

Tablo 7.3 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Öğrenim Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Öğrenim durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %	
Türkiye	Toplam	4 189 600	100.00	2 166 153	51.70	2 023 447	48.30	
	Okuryazar değil	1 337 853	31.94	913 784	42.18	424 069	20.96	
	Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen	1 023 134	24.42	451 032	20.82	572 102	28.27	
	İlkokul	1 630 185	38.91	754 597	34.84	875 588	43.27	
	Ortaokul ve dengi	136 981	3.27	29 060	1.34	107 921	5.33	
	Lise ve dengi	57 147	1.36	17 538	0.81	39 609	1.96	
	Yüksekokul, üniversite	3 325	0.08	142	0.01	3 183	0.16	
	Master, doktora	975	0.02	0	0.00	975	0.05	
	Kır	Toplam	3 042 707	72.63	1 562 222	72.12	1 480 485	73.17
		Okuryazar değil	1 021 683	33.58	694 294	44.43	327 389	22.11
Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen		725 683	23.85	307 722	19.70	417 961	28.23	
İlkokul		1 190 776	39.13	546 088	34.96	644 688	43.55	
Ortaokul ve dengi		74 494	2.45	9 661	0.62	64 833	4.38	
Lise ve dengi		27 470	0.90	4 457	0.29	23 013	1.55	
Yüksekokul, üniversite		2 601	0.09	0	0.00	2 601	0.18	
Master, doktora		0	0.00	0	0.00	0	0.00	
Kent		Toplam	1 146 893	27.37	603 931	27.88	542 962	26.83
		Okuryazar değil	316 170	27.57	219 490	36.34	96 680	17.81
	Okuryazar olup, Bir okul bitirmeyen	297 451	25.94	143 310	23.73	154 141	28.38	
	İlkokul	439 409	38.30	208 509	34.53	230 900	42.52	
	Ortaokul ve dengi	62 487	5.45	19 399	3.21	43 088	7.94	
	Lise ve dengi	29 677	2.59	13 081	2.17	16 596	3.06	
	Yüksekokul, üniversite	724	0.06	142	0.02	582	0.11	
	Master, doktora	975	0.09	0	0.00	975	0.18	

Not: Bu tabloda, 6 ve daha yukarı yaşta fertler dikkate alındığı için, verilen yoksul sayıları Tablo 7.1'de verilen yoksul sayılarından farklıdır.

Tablo 7.4: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Öğrenim Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Öğrenim durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %	
Türkiye	Toplam	12 485 442	100.00	6 486 727	51.95	5 998 715	48.05	
	Okuryazar değil	3 358 925	26.90	2 360 014	36.38	998 911	16.65	
	Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen	2 832 369	22.69	1 340 285	20.66	1 492 084	24.87	
	İlkokul	5 303 777	42.48	2 499 924	38.54	2 803 853	46.75	
	Ortaokul ve dengi	639 648	5.12	179 511	2.77	460 137	7.67	
	Lise ve dengi	331 769	2.66	103 663	1.60	228 106	3.80	
	Yüksekokul, üniversite	17 979	0.14	3 330	0.05	14 649	0.24	
	Master, doktora	975	0.01	0	0.00	975	0.02	
	Toplam		7 855 759	62.92	4 071 255	62.76	3 784 504	63.09
Kır	Okuryazar değil	2 326 608	29.62	1 620 925	39.81	705 683	18.65	
	Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen	1 785 590	22.73	815 027	20.02	970 563	25.65	
	İlkokul	3 285 500	41.82	1 536 952	37.76	1 748 548	46.20	
	Ortaokul ve dengi	307 663	3.92	71 345	1.75	236 318	6.24	
	Lise ve dengi	142 406	1.81	27 006	0.66	115 400	3.05	
	Yüksekokul, üniversite	7 992	0.10	0	0.00	7 992	0.21	
	Master, doktora	0	0.00	0	0.00	0	0.00	
	Toplam		4 629 683	37.08	2 415 472	37.24	2 214 211	36.91
	Kent	Okuryazar değil	1 032 317	22.30	739 089	30.60	293 228	13.24
Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen		1 046 779	22.61	525 258	21.75	521 521	23.55	
İlkokul		2 018 277	43.59	962 972	39.86	1 055 305	47.67	
Ortaokul ve dengi		331 985	7.17	108 166	4.48	223 819	10.11	
Lise ve dengi		189 363	4.09	76 657	3.17	112 706	5.09	
Yüksekokul, üniversite		9 987	0.22	3 330	0.14	6 657	0.30	
Master, doktora		975	0.02	0	0.00	975	0.04	
Toplam			4 629 683	37.08	2 415 472	37.24	2 214 211	36.91

Not: Bu tabloda, 6 ve daha yukarı yaşta fertler dikkate alındığı için, verilen yoksul sayıları Tablo 7.2'de verilen yoksul sayılarından farklıdır.

Tablo 7.5: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Medeni Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Medeni durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul (%)	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul (%)
Türkiye	Toplam	3 130 273	100.00	1 671 024	53.38	1 459 249	46.62
	Hiç evlenmemiş	1 264 125	40.38	665 954	39.85	598 171	40.99
	Evli	1 732 894	55.36	893 268	53.45	839 626	57.54
	Eşi ölmüş	116 875	3.73	96 871	5.80	20 004	1.37
	Boşanmış	12 398	0.40	11 327	0.68	1 071	0.07
	Ayrı yaşıyor	3 981	0.13	3 604	0.22	377	0.03
Kır	Toplam	2 288 298	73.10	1 220 610	73.05	1 067 688	73.17
	Hiç evlenmemiş	913 698	39.93	482 789	39.55	430 909	40.36
	Evli	1 275 717	55.75	657 242	53.85	618 475	57.93
	Eşi ölmüş	88 972	3.89	70 668	5.79	18 304	1.71
	Boşanmış	8 709	0.38	8 709	0.71	0	0.00
	Ayrı yaşıyor	1 202	0.05	1 202	0.10	0	0.00
Kent	Toplam	841 975	26.90	450 414	26.95	391 561	26.83
	Hiç evlenmemiş	350 427	41.62	183 165	40.67	167 262	42.72
	Evli	457 177	54.30	236 026	52.40	221 151	56.48
	Eşi ölmüş	27 903	3.31	26 203	5.82	1 700	0.43
	Boşanmış	3 689	0.44	2 618	0.58	1 071	0.27
	Ayrı yaşıyor	2 779	0.33	2 402	0.53	377	0.10

Not: Bu tabloda, 12 ve daha yukarı yaştaki fertler dikkate alındığı için, yoksul sayıları daha önce verilen tablolardaki yoksul sayılarından farklıdır.

Tablo 7.6: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Medeni Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Medeni durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul (%)	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul (%)
Türkiye	Toplam	9 729 385	100.00	5 124 832	52.67	4 604 553	47.33
	Hiç evlenmemiş	3 716 043	38.19	1 901 925	37.11	1 814 118	39.40
	Evli	5 566 780	57.22	2 858 240	55.78	2 708 540	58.83
	Eşi ölmüş	399 879	4.11	327 455	6.39	72 424	1.57
	Boşanmış	29 394	0.30	23 716	0.46	5 678	0.12
	Ayrı yaşıyor	17 289	0.18	13 496	0.26	3 793	0.08
Kır	Toplam	6 118 408	62.89	3 237 734	63.18	2 880 674	62.56
	Hiç evlenmemiş	2 306 511	37.70	1 198 502	37.02	1 108 009	38.46
	Evli	3 512 496	57.40	1 807 456	55.83	1 705 040	59.19
	Eşi ölmüş	278 785	4.56	215 435	6.65	63 350	2.20
	Boşanmış	17 838	0.29	14 349	0.44	3 489	0.12
	Ayrı yaşıyor	2 778	0.05	1 992	0.06	786	0.03
Kent	Toplam	3 610 977	37.11	1 887 098	36.82	1 723 879	37.44
	Hiç evlenmemiş	1 409 532	39.04	703 423	37.28	706 109	40.96
	Evli	2 054 284	56.89	1 050 784	55.67	1 003 500	58.21
	Eşi ölmüş	121 094	3.35	112 020	5.94	9 074	0.53
	Boşanmış	11 556	0.32	9 367	0.50	2 189	0.13
	Ayrı yaşıyor	14 511	0.40	11 504	0.61	3 007	0.17

Not: Bu tabloda, 12 ve daha yukarı yaştaki fertler dikkate alındığı için, yoksul sayıları daha önce verilen tablolardaki yoksul sayılarından farklıdır.

Tablo 7.7: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %)
TOPLAM	3 130 273	100.00	2 288 298	73.10	841 975	26.90
Çalışmayanlar	1 450 381	46.33	858 352	37.51	592 029	70.31
- İş yok	274 909	18.95	179 305	20.89	95 604	16.15
- Öğrenci	292 549	20.17	145 974	17.01	146 575	24.76
- Ev hanımı	661 876	45.63	374 106	43.58	287 770	48.60
- Özürlü	21 847	1.51	14 528	1.69	7 319	1.24
- Hasta	29 674	2.05	23 161	2.70	6 513	1.10
- Emekli	15 720	1.08	4 704	0.55	11 016	1.86
- İrad sahibi	9 296	0.64	7 868	0.92	1 428	0.24
- Yaşlı	138 329	9.54	103 817	12.09	34 512	5.83
- Diğer	6 181	0.43	4 889	0.57	1 292	0.22
Çalışanlar	1 679 892	53.67	1 429 946	62.49	249 946	29.69
- Ücretli, maaşlı	144 563	8.61	75 303	5.27	69 260	27.71
- Yevmiyeli	278 227	16.56	164 461	11.50	113 766	45.52
- İşveren	5 133	0.31	2 311	0.16	2 822	1.13
- Kendi hesabına	414 375	24.67	365 644	25.57	48 731	19.50
- Ücretsiz aile işçisi	837 594	49.86	822 227	57.50	15 367	6.15

Tablo 7.8: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul (%)
TOPLAM	9 729 385	100.00	6 118 408	62.89	3 610 977	37.11
Çalışmayanlar	4 544 420	46.71	2 162 060	35.34	2 382 360	65.98
- İşi yok	679 458	14.95	369 851	17.11	309 607	13.00
- Öğrenci	1 024 894	22.56	421 420	19.49	603 474	25.33
- Ev hanımı	2 135 464	46.99	923 059	42.69	1 212 405	50.89
- Özürlü	61 727	1.36	36 240	1.68	25 487	1.07
- Hasta	99 233	2.18	70 049	3.24	29 184	1.23
- Emekli	133 118	2.93	56 600	2.62	76 518	3.21
- İrad sahibi	28 855	0.63	21 654	1.00	7 201	0.30
- Yaşlı	365 297	8.04	255 737	11.83	109 560	4.60
- Diğer	16 374	0.36	7 450	0.34	8 924	0.37
Çalışanlar	5 184 965	53.29	3 956 348	64.66	1 228 617	34.02
- Ücretli, maaşlı	727 406	14.03	277 828	7.02	449 578	36.59
- Yevmiyeli	815 707	15.73	362 946	9.17	452 761	36.85
- İşveren	28 709	0.55	13 500	0.34	15 209	1.24
- Kendi hesabına	1 322 629	25.51	1 105 049	27.93	217 580	17.71
- Ücretsiz aile işçisi	2 290 514	44.18	2 197 025	55.54	93 489	7.61

oranda yoksul ferde sahiptir. Çalışanlar grubunda ise "yevmiyeli" ve "ücretsiz aile işçisi" olanlar, diğer çalışanlara göre en fazla yoksulu içeren gruplardır (Tablo 7.8).

7.5. Gelir Durumuna Göre Yoksulluk

Fertlerin elde ettikleri gelir türlerine göre yoksulluğun boyutu incelendiğinde; minimum gıda harcaması maliyetine göre Türkiye'de yoksulların büyük kısmının ücret dışı gelir elde edenlerden (özellikle tarımda çalışanlardan) oluştuğu görülmektedir (Tablo 7.9). Kırsal yerleşim yerlerinde bu oranlar kente göre daha yüksektir. Kentte maaş ve ücret geliri elde edenler yoksullar içinde çoğunluktadır. Ücret dışı geliri elde edenler içinde, kent dışında, tarım geliri elde edenler diğer gelir elde edenlere göre daha çok oranda yoksul ferde sahiptir.

Tablo 7.9: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Gelir Durumu

Gelir türü	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
Maaş, ücret	36.86	31.97	50.05
Ücret Dışı Gelir	40.89	48.32	20.86
Tarım	28.09	37.59	2.52
Ticaret	3.30	2.20	6.28
Hizmet	3.13	2.33	5.30
Tarım-dışı	6.36	6.21	6.77
Gayrimenkul	2.36	2.47	2.07
Menkul kıymet	1.12	0.70	2.25
Karşılıksız transfer	18.77	16.54	24.77

Temel gereksinimler maliyeti yöntemine göre, Türkiye'de ücret dışı gelir elde edenler ile maaş, ücret geliri elde edenlerin yoksul sayıları birbirine yakındır. Kırsal yerleşim yerlerinde ise ücret dışı gelir elde edenlerin (özellikle tarım geliri) sahip olduğu yoksul sayısı oldukça yüksektir. Kentsel yerleşim yerlerinde ise maaş, ücret geliri elde edenler diğer gelir türü elde edenlere göre daha çok oranda yoksul ferde sahiptir (Tablo 7.10).

7.6. İktisadi Faaliyete Göre Yoksulluk

Yoksul fertlerin hangi iktisadi faaliyet kollarında çalıştıklarına ilişkin analizlere bakacak olursak; minimum gıda harcaması maliyeti yöntemine göre Türkiye'de iktisadi faaliyeti olan yoksullar büyük oranlarda (% 73.52) tarım, ormancılık sektöründedir. Ayrıca, iktisaden faal olanlar içinde kırsal yerleşim yerlerinde kente göre daha fazla yoksul fert yaşamaktadır (Tablo 7.11).

Tablo 7.10: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Gelir Durumu

Gelir türü	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
Maaş, ücret	35.38	27.22	49.16
Ücret Dışı Gelir	37.59	48.53	19.11
Tarım	24.17	36.75	2.90
Ticaret	4.49	2.82	7.31
Hizmet	3.53	3.10	4.25
Tarım-dışı	5.41	5.85	4.65
Gayrimenkul	2.52	2.40	2.74
Menkul kıymet	2.80	1.95	4.24
Karşılıksız transfer	21.70	19.90	24.75

Tablo 7.11: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin İktisadi Faaliyeti

İktisadi Faaliyet	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
Tarım, ormancılık	73.52	83.87	15.01
Madencilik	0.38	0.43	0.10
İmalat sanayi	6.59	3.75	22.65
Elektrik, gaz, su	0.07	-	0.49
İnşaat	8.39	6.23	20.58
Toptan ve perakende ticaret	5.18	2.58	19.86
Ulaştırma	2.17	1.17	7.83
Mali kurumlar	0.15	0.06	0.67
Toplum hizmetleri	3.55	1.91	12.81

Temel gereksinimler maliyeti yönteminde ise tarım ve ormancılık, imalat sanayi ve inşaat sektörlerinde yoksullar sırasıyla % 65.60, % 8.47 ve % 8.32 oranlarına sahiptirler. Kırsal yerleşim yerlerinde yoksullar tarım, ormancılık sektöründe daha fazla yoğunlaşmışlardır (Tablo 7.12).

7.7.Meslek Durumuna Göre Yoksulluk

Minimum gıda harcaması yöntemine göre, Türkiye’de yoksullar içerisinde idari personel meslek grubunda olanların tüm yoksullar içerisinde % 0.24 gibi düşük bir orana sahip olduğu Tablo 7.13’den görülebilir. Tarımda çalışanlar % 72.83 ile en fazla yoksula sahip meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır ve kent ayırımında durum, tarım dışında diğer meslekler açısından Türkiye’den çok farklı bir tabloya sahip değildir.

Tablo 7.12: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin İktisadi Faaliyeti

İktisadi Faaliyet	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
Tarım, ormancılık	65.60	81.03	15.89
Madencilik	0.55	0.60	0.39
İmalat sanayi	8.47	3.79	23.52
Elektrik, gaz, su	0.09	0.04	0.27
İnşaat	8.32	5.95	15.94
Toptan ve perakende ticaret	7.89	3.56	21.85
Ulaştırma	3.03	1.62	7.57
Mali kurumlar	0.41	0.18	1.16
Toplum hizmetleri	5.64	3.23	13.41

Tablo 7.13: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Meslek Durumu

Meslek Durumu	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
İlmi, teknik	0.69	0.24	3.23
Müteşebbis	0.47	0.21	1.96
İdari personel	0.24	0.15	0.80
Ticaret	2.29	1.16	8.71
Hizmet	4.67	3.02	14.06
Tarım	72.83	83.08	14.61
Tarım dışı	18.55	12.02	55.58
Meslekleri tayin edilemeyenler	0.26	0.12	1.05

Temel gereksinimler maliyeti yöntemine göre Türkiye’de idari personelin bir önceki yöntemde olduğu gibi, % 0.89 gibi az bir oranda yoksul ferde sahip olduğu Tablo 7.14’den görülebilir. Tarımda çalışanlar % 65.40 ile en fazla yoksula sahip meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.8. Hanehalkı Kompozisyonuna Göre Yoksulluk

Daha önceki bölümlerde yoksul fertlerin profilleri verilmişti. Bu ve bundan sonraki bölümlerde, yoksul hanehalklarına ilişkin bilgilere yer verilecektir. Türkiye’de hanehalkında fert sayısı arttıkça, yoksul hanehalkı ve fert oranı da artmaktadır. Minimum gıda harcaması maliyetine göre çocuklu ebeveynler grubunda, hanehalklarının %7’si, fertlerin ise %10.26’sı yoksul olarak bulunmaktadır. Bu grupta 14 yaşından küçük 3 ve daha çok çocuklu hanehalklarının yoksul oranı %17.29’dur. Hemen hemen aynı yoksul oranları, çocuklu yalnız ebeveynler grubunda da elde edilmektedir. Kırsal alanda

yaşayanlar, kenttekilere göre daha fazla oranda yoksul hanehalkına ve ferde sahiptir (Tablo 7.15).

Tablo 7.14: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Meslek Durumu

Meslek Durumu	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul %	Kent Yoksul %
İlmi, teknik	0.89	0.38	2.58
Müteşebbis	0.83	0.57	1.68
İdari personel	0.89	0.41	2.47
Ticaret	3.74	1.63	10.63
Hizmet	6.22	3.57	14.88
Tarım	65.40	80.65	15.63
Tarım dışı	21.67	12.60	51.27
Meslekleri tayin edilemeyenler	0.36	0.20	0.86

Temel Gereksinimler maliyetine göre tek kişilik hanelerin %16.81'i yoksuldur. Çocuklu ebeveyn ve çocuklu yalnız ebeveyn gruplarında, yoksul hanehalkı oranı, sırasıyla %21.88 ve %20.22'dir. Bu gruplarda 14 yaşın altında çocuğa sahip hanehalkları diğerlerine göre daha fazla yoksullukla karşı karşıyadır. Kırsal alanda yaşayanlar, her zamanki gibi kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha fazla yoksulu barındırmaktadır (Tablo 7.16).

7.9.Hanehalkının Oturduğu Konutun Özelliğine Göre Yoksulluk

Hanehalklarının oturduğu konutun özelliğine göre yoksullar incelendiğinde, minimum gıda harcaması maliyetine göre, sobalı evde oturanlarla, 0-50 m² evde oturanlar daha fazla yoksul hanehalkını barındırmaktadır. Konut tipi açısından ev'de oturanlar, mülkiyet durumu olarak ev sahibi olanlar ve gelişmemiş sokakta konutu olanlar diğer özelliklere göre daha fazla oranda yoksul ferde sahiptir. Yerleşim yeri açısından Türkiye sonuçlarının farklılığı; kırsal kesimde gecekonduda oturanlar ile kentsel kesimde kiracı olanlar gruplarında daha fazla yoksul hanehalkının olması yönündedir (Tablo 7.17).

Temel gereksinimler yöntemine göre yoksulların oturduğu konutların özelliği incelendiğinde; bir önceki yöntemde olduğu gibi, sobalı evde oturanlarla, 0-50 m² evde oturanlar daha fazla yoksul hanehalkını barındırmaktadır. Konut tipi açısından ev'de oturanlar, mülkiyet durumu olarak ev sahibi olanlar ve gelişmemiş sokakta konutu olanlar, diğer özelliklere göre daha fazla oranda yoksul ferde sahiptir. Yerleşim yeri açısından Türkiye sonuçlarının farklılığı; kırsal kesimde gecekonduda oturanlar ile kentsel kesimde kiracı olanlar gruplarında daha fazla yoksul hanehalkının olması yönündedir (Tablo 7.18).

Tablo 7.15: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Hanehalkı ve Fertlerin Hanehalkı Kompozisyonu Dağılımı

Hanehalkı Kompozisyonu		Türkiye Yoksul hanehalkı (%)	Türkiye Yoksul fert (%)	Kır Yoksul Hanehalkı (%)	Kır Yoksul fert (%)	Kent Yoksul hanehalkı (%)	Kent Yoksul fert (%)
Tek kişilik	Toplam	1.87	1.87	2.25	2.25	0.14	0.14
	30 yaşın altında	1.47	1.47	2.48	2.48	0.00	0.00
	30-64 yaş	1.62	1.62	1.73	1.73	0.00	0.00
	65+ yaş	2.10	2.10	2.55	2.55	0.28	0.28
çift kişilik	Toplam	2.13	2.13	3.33	3.33	0.65	0.65
	çift olmayanlar	2.03	2.03	2.92	2.92	0.67	0.67
	çocuksuz çift	2.14	2.14	3.39	3.39	0.64	0.64
çocuklu ebeveyn	Toplam	7.00	10.26	11.07	15.01	3.65	5.52
	bir çocuklu (<14yaş)	0.92	0.92	2.69	2.69	0.31	0.31
	bir çocuklu (15+yaş)	1.27	1.27	1.62	1.62	0.76	0.76
	iki çocuklu (<14yaş)	2.50	2.50	3.87	3.87	1.82	1.82
	iki çocuklu (15+yaş)	1.23	1.23	3.12	3.12	0.03	0.03
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	17.29	19.47	21.19	23.26	11.15	12.94
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	6.65	9.12	9.95	12.89	3.03	4.35
çocuklu yalnız ebeveyn	Toplam	5.47	8.54	6.23	9.37	4.25	7.08
	bir çocuklu (<14yaş)	6.94	6.94	10.34	10.34	1.68	1.68
	bir çocuklu (15+yaş)	1.81	1.81	2.24	2.24	0.85	0.85
	iki çocuklu (<14yaş)	3.05	3.05	3.62	3.62	2.79	2.79
	iki çocuklu (15+yaş)	1.54	1.54	2.06	2.06	1.24	1.24
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	15.84	18.48	11.64	14.75	23.07	24.37
üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	6.89	8.76	8.82	10.72	4.30	5.31	
eşli diğer kişiler	Toplam	6.24	8.61	9.49	12.32	3.33	4.68
eşsiz diğer kişiler	Toplam	8.32	11.96	12.81	17.92	4.39	6.36

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo 7.16: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Hanehalkı ve Fertlerin Hanehalkı Kompozisyonu Dağılımı

Hanehalkı Kompozisyonu		Türkiye Yoksul hanehalkı (%)	Türkiye Yoksul fert (%)	Kır Yoksul Hanehalkı (%)	Kır Yoksul fert (%)	Kent Yoksul hanehalkı (%)	Kent Yoksul fert (%)
Tek kişilik	Toplam	16.81	16.81	16.59	16.59	5.56	5.56
	30 yaşın altında	1.47	1.47	2.48	2.48	0.00	0.00
	30-64 yaş	11.12	11.12	9.13	9.13	5.47	5.47
	65+ yaş	23.16	23.16	23.60	23.60	6.42	6.42
çift kişilik	Toplam	9.83	9.83	12.64	12.64	5.72	5.72
	çift olmayanlar	10.09	10.09	13.76	13.76	8.17	8.17
	çocuksuz çift	9.78	9.78	12.48	12.48	5.16	5.16
çocuklu ebeveyn	Toplam	21.88	27.72	23.81	29.90	20.12	24.74
	bir çocuklu (<14yaş)	8.32	8.32	7.60	7.60	9.59	9.59
	bir çocuklu (15+yaş)	8.32	8.32	7.06	7.06	5.64	5.64
	iki çocuklu (<14yaş)	14.77	14.77	12.00	12.00	18.05	18.05
	iki çocuklu (15+yaş)	8.11	8.11	7.56	7.56	9.59	9.59
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	43.51	46.00	42.69	44.79	42.03	44.47
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	20.50	24.82	20.46	24.73	18.40	21.58
çocuklu yalnız ebeveyn	Toplam	20.22	27.72	23.34	29.95	17.45	23.99
	bir çocuklu (<14yaş)	19.77	19.77	35.41	35.41	14.33	14.33
	bir çocuklu (15+yaş)	8.39	8.39	12.38	12.38	7.78	7.78
	iki çocuklu (<14yaş)	21.44	21.44	19.03	19.03	21.17	21.17
	iki çocuklu (15+yaş)	6.28	6.28	4.80	4.80	5.87	5.87
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	49.74	54.11	38.55	42.67	50.58	52.73
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	27.17	29.11	34.76	36.21	26.43	28.65
eşli diğer kişiler	Toplam	20.71	24.97	21.68	26.05	19.11	22.51

eşsiz diğer kişiler	Toplam	20.92	25.52	22.14	27.11	21.48	24.99
---------------------	--------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo 7.17: Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun Özelliği

Konutun özelliği		Türkiye Yoksul Hanehalkı (%)	Kir Yoksul hanehalkı (%)	Kent Yoksul hanehalkı (%)
Isıtma sistemi	Toplam	5.66	8.38	3.03
	Sobalı	6.19	8.45	3.54
	Kaloriferli	0.09	0.00	0.09
Diğer	Diğer	1.55	5.32	0.76
	Toplam	5.66	8.38	3.03
	0-50	12.99	15.32	9.34
m ²	51-79	8.26	11.74	4.65
	80-100	4.69	7.36	2.29
	101-150	2.94	4.28	1.79
150+	150+	3.49	4.90	1.00
	Toplam	5.66	8.38	3.03
	Lüks bina	0.00	0.00	0.00
Konutun tipi	Ev	8.00	8.80	5.46
	Apartman	0.81	1.26	0.82
	Gecekondu	6.49	19.98	4.71
Diğer	Diğer	0.00	0.00	0.00
	Toplam	5.66	8.38	3.03
	Ev sahibi	6.20	8.91	2.27
Mülkiyet durumu	Kiracı	4.53	4.75	4.69
	Lojman	1.69	1.70	0.90
	Diğer	4.58	6.68	2.95
Konutun bulunduğu sokağın özelliği	Toplam	5.66	8.38	3.03
	Gelişmiş	3.78	6.63	1.02
	Gelişmemiş	8.27	10.49	5.66

	Gecekondu	3.03	0.00	3.31
--	-----------	------	------	------

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo 7.18: Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun Özelliği

Konutun özelliği		Türkiye Yoksul Hanehalkı (%)	Kır Yoksul hanehalkı (%)	Kent Yoksul hanehalkı (%)
Isıtma sistemi	Toplam	19.31	20.36	17.31
	Sobalı	21.00	20.52	20.01
	Kaloriferli	1.23	1.10	1.46
	Diğer	7.28	15.67	6.30
m ²	Toplam	19.31	20.36	17.31
	0-50	42.22	34.07	44.03
	51-79	25.75	25.76	26.24
	80-100	16.64	18.56	14.52
	101-150	11.97	13.36	9.36
	150+	9.27	11.52	6.10
Konutun tipi	Toplam	19.31	20.36	17.31
	Lüks bina	9.67	6.80	12.53
	Ev	25.92	21.36	27.75
	Apartman	5.41	4.25	7.54
	Gecekondu	22.49	35.53	26.95
	Diğer	18.56	28.68	4.30
Mülkiyet durumu	Toplam	19.31	20.36	17.31
	Ev sahibi	19.71	21.07	14.14
	Kiracı	19.37	14.86	24.08
	Lojman	6.32	5.22	4.44
	Diğer	18.40	21.40	17.91

Konutun bulunduğu sokağın özelliği	Toplam	19.31	20.36	17.31
	Gelişmiş	14.08	17.25	8.74
	Gelişmemiş	26.11	24.14	27.68
	Gecekondu	15.74	4.17	22.38

Not: Oranlar; gözelerdeki yoksul fertlerin gözelerdeki toplam fert sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

8. DEĞERLENDİRMELER, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde yoksulluk sınırı bulma ile ilgili yöntemler, 1994 HGD Anketi'nden elde edilen Gini eşitsizlik ölçütleriyle ve %20'lik hanehalkı dilimlerinin gelir dağılımlarının karşılaştırılmasıyla değerlendirilecektir. Diğer ülkelerde bulunan yoksulların oranına da değinilecektir. Ayrıca, sonuç ve önerilere yer verilecektir.

8.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerinin Analizi ve Eşitsizlik Ölçütleri ile Karşılaştırmalar

Bu çalışmada, yoksulluk sınırı bulmada ve yoksulluğun profilini ortaya koymada minimum gıda harcaması maliyeti yöntemi ile temel gereksinimler maliyeti yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlere göre hanelerin birinci yöntemle göre %5.66'sı fertlerin ise %8.37'si yoksuldur. İkinci yöntemle göre hanelerin %19.31'i, fertlerinse %24.30'u yoksullukla karşı karşıyadır. Fert yoksulluk oranının hanehalkı yoksulluk oranından yüksek olmasının nedeni kalabalık hanehalklarının daha fazla yoksulu barındırdığının göstergesi olması nedeniyledir. Yoksulluk oranlarına yerleşim yeri bazında bakıldığında, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların refah düzeyinin kentsel alanlarda yaşayanlara oranla daha düşük olduğu gözlenmiştir. Fertlerin öğrenim düzeyi arttıkça yoksulluktan uzaklaştıkları belirlenmiştir. Yevmiyeli çalışanların diğer çalışanlara göre daha fazla oranda yoksul ferde sahip oldukları bulunmuştur. Çalışmayanlar içinde; işi olmayanların, hasta ve yaşlı olanların durumu da diğerlerine göre kötüdür. Tarım geliri elde edenler ve tarımsal kesimde çalışanların refah düzeyinin düşük olduğu, yoksul fert oranlarına bakılarak anlaşılabilir.

Yoksulluk sınırı ile ilgili yapılan çalışmalarda eşitsizlik ölçütleri de toplumun genelinin karşı karşıya olduğu durumu yansıtması açısından değerlendirmelerde kullanılmaktadır. Eşitsizlik ölçülerinden Gini oranı ile hanehalklarının %20'lik dilimlerindeki gelir payları toplumun genelinden ayrılanları ortaya koyan göstergelerdir.

Gini eşitsizlik ölçüsü 0 ile 1 arasında değişen bir değerdir. Eğer tüm gelirleri bir kişi almışsa Gini=1, tüm gelirler eşit olarak dağılmışsa Gini=0 olur. 1994 HGD Anketi'nden elde edilen Gini oranları Tablo 8.1'de verilmektedir.

Tablo 8.1: Yerleşim Yerlerine Göre Gini Oranları

Yerleşim yerleri	Gini oranları
Türkiye	0.49
Kır	0.41
Kent	0.52
Marmara	0.56
Ege	0.44
Akdeniz	0.47
İç Anadolu	0.44
Karadeniz	0.46
Doğu Anadolu	0.37
Güneydoğu Anadolu	0.38

Burada bulunan Gini oranlarında, kentsel yerleşim yerlerinde eşitsizlik, kırsal yerleşim yerlerine göre daha fazladır. Bölge ayrımında eşitsizlik Marmara Bölgesinde diğer bölgelere göre daha yüksektir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanlar ise diğer bölgelere göre daha eşit paylaşımına sahiplerdir.

Yoksulluk sınırı bulunan minimum gıda harcaması ve temel gereksinimler yöntemlerinde, kırsal yerleşim yerlerinde kentsel yerleşim yerlerine göre daha fazla yoksul hanehalkı olduğu belirlenmiştir. Bölge ayrımı incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde diğer bölgelere göre daha fazla yoksul hanehalkı olduğu saptanmıştır. Yüzde %20'lik dağılımlarda haneler, gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanmakta, toplam hanehalkı sayısının her yüzde 20'si için hanelerin elde ettiği gelirlerin toplam gelir içerisindeki payları elde edilmektedir.

Tablo 8.2'de %20'lik hanehalkı dilimlerine göre gelir payları yer almaktadır. Türkiye'de hanehalklarının ilk %60'ı toplam gelirin sadece %26.10'unu elde ederken, son %20 dilimdeki haneler toplam gelirin %54.88'ini, yaklaşık iki katı tutarında gelir elde etmektedirler. Haneler arası farklılık oldukça çarpıcıdır. İlk %20'deki 2,676,568 hane gelir pastasından sadece %4.86 pay alırken, son %20'deki aynı sayıdaki hane pastadan %54.88 pay almaktadır (Şekil 8.1).

8.2. Diğer Ülkelerde Yoksulluk

Diğer ülkelerin yoksul oranları, Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası'nın 1985 yılını baz alarak bölgesel bazda incelediği çalışmaya göre, Tablo 8.3'de özetlenmektedir. Tabloya göre tüm gelişmekte olan ülkelerde yoksul nüfusun toplam nüfusa oranı oldukça yoksullar için %18, diğer yoksullar içinse %33'dür. Türkiye için yoksul fert oranı minimum gıda harcaması maliyetine %8.37, temel gereksinimler yöntemine göre %24.30 olarak elde edilmiştir.

Tablo 8.2: Yerleşim Yerlerine Göre %20'lik Hanehalkı Dilimlerinin Gelir Payları

Yerleşim yerleri	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Türkiye	4.86	8.63	12.61	19.03	54.88
Kır	5.57	10.14	14.80	21.79	47.70
Kent	4.83	8.19	11.87	17.90	57.22
Marmara	4.33	7.47	10.69	16.35	61.16
Ege	5.39	9.69	14.09	20.89	49.93
Akdeniz	5.25	9.05	13.23	19.59	52.88
İç Anadolu	5.07	9.11	13.77	21.89	50.16
Karadeniz	5.13	9.47	13.77	20.16	51.49
Doğu Anadolu	6.30	11.29	16.20	23.12	43.08
Güneydoğu Anadolu	7.08	11.15	14.90	20.73	46.13

Tablo 8.3: Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk

	Oldukça Yoksulların Yüzdesi	Yoksulların Yüzdesi (oldukça yoksullar dahil)
Afrika (Alt Sahra)	30	47
Doğu Asya	9	20
Çin	8	20
Güney Asya	29	51
Hindistan	33	55
Doğu Avrupa	4	8
OrtaDoğu ve Kuzey Afrika	21	31
Latin Amerika ve Karayipler	12	19
Tüm Gelişmekte Olan Ülkeler	18	33

Kaynak: United Nations Environment Programme, (1995). Poverty and The Environment. Nairobi, Kenya.

1990 Dünya Gelişmişlik Raporu'na göre bazı ülkelerin 1987 verisine dayalı yoksul yüzdeleri Tablo 8.4'de verilmektedir. Tabloda kapsanan ülkeler içinden en yüksek yoksul oranına, %26 yoksul ile Tayland sahiptir. Malezya ise %14 yoksul ile en az yoksulu barındırmaktadır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası çalışmaları incelendiğinde, Türkiye'ye ilişkin yoksulluk boyutunu veren herhangi bir orana rastlanmamaktadır. Türkiye'nin de artık

bu tür çalışmalara veri sağlaması, Dünya ülkeleri arasında yoksullukla mücadelede etkin politikaların geliştirilmesi açısından önemlidir.

Tablo 8.4: Bazı Ülkelerde Yoksul Yüzdeleri

	Yoksulların Yüzdesi
Brezilya	24
Kolombiya	25
Endonezya	17
Malezya	14
Pakistan	20
Polonya	23
Tayland	26
Venezuela	16
Yugoslavya	25

Kaynak: World Development Report, (1990). Poverty. Washington D.C.

8.3. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye’de yoksulluğun boyutu ve kimlerin yoksul olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yoksulluğun boyutu verilirken insanların açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumları değil, toplumun genel düzeyinin gerisinde kalan insanların durumları dikkate alınmıştır. Birinci yöntemde, insanların yaşantılarını devam ettirebilmeleri için almaları gereken minimum kalori miktarı ve bu kalori için yapmaları gereken minimum gıda harcaması maliyetleri dikkate alınmış, bu maliyetleri karşılayamayan hanehalkı ve fertler yoksul olarak sınıflandırılmıştır. İkinci karşılaştırmada, yalnızca gıda harcaması değil, toplumun geneli dikkate alınarak konut, giyim, ulaşım ve ev eşyası harcamalarının dikkate alındığı temel gereksinimler maliyetleri hesaplanmıştır. Bu maliyetleri karşılayamayan haneler ve fertler yoksul olarak adlandırılmıştır.

Türkiye’de, yıllık fert başına yoksulluk sınırı 264 \$ ile 614 \$ arasındadır. Fert başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)’nın yıllık 2500 \$ civarında olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’de GSYİH’nin eşit paylaşılması yönünde bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu durum için, 1994 HGD Anketi’nden elde edilen gelirin %20’lik hanehalkı dilimleri için paylaşımına bakmak yeterlidir. Türkiye’de haneler gelirlerine göre küçükten büyüğe sıralandıklarında, en

düşük gelire sahip %20'lik dilimde yer alan hanehalkları gelir pastasından yalnızca %4.86 pay alırken, en yüksek %20'lik dilimdeki hanehalkları gelir pastasından %54.88'lik pay almaktadır. Bu durum eşit olmayışlığın bir göstergesi olmakla beraber, yaşamını devam ettirme telaşı içinde olanların diğerlerine göre düşük bir gelire yetinmeleri anlamına gelmektedir.

Yoksulların özelliklerine baktığımızda, çoğu yoksulların kalabalık hanelerde olduğu görülür. Bu hanehalkları ortalamanın üzerinde çocuğa ya da ferde sahip hanehalklarıdır. Yaşlılardan çok çocuklar daha fazla yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Fertlerin eğitim düzeyleri yükseldikçe, fertler yoksulluktan uzaklaşmaktadır. Fakat, çoğu yoksul fert ya ilkökul mezunu ya da daha düşük düzeyde eğitime sahiptir. Yoksul hanehalklarının genelde düşük düzeyde konutlarda yaşadığı ortaya çıkarılmıştır. Yoksul hanehalklarının konutlarının özelliğini incelediğimizde; konutlarının kullanım alanının genelde 0-50 m² arasında olduğu ve konutlarının ısıtma sisteminin ise sobalı olduğu görülmektedir.

Sonuçta, gelir dağılımının düzeltilmesi ile hanehalklarının ve fertlerin yoksulluk sınırının üzerine çıkarılması sağlanabilir. Fertlerin eşit koşullarla toplumun genel düzeyiyle aynı duruma getirilmesi ile yoksulluk problemi ortadan kaldırılabılır.

8.4. Öneriler

Yoksullukla ilgili verdiğimiz sonuçlar mutlak yoksulluğa ilişkindir ve Türkiye'de toplumun genel düzeyinin altında yaşayanların durumunu yansıtmaktadır. Eğer göreceli yoksulluğun boyutu öğrenilmek isteniyorsa, özel bir anket çalışması yapılması gerekmektedir. Bu anket çalışması ile evi olmayanların ve açlık çekenlerin ortaya çıkarılması sağlanabilir.

Gelirin fayda fonksiyonunu ortaya çıkarmada kullanılan Leyden Yoksulluk Sınırı çalışmasına göre çözümlerin yapılarak, yoksulluk sınırlarının elde edilmesi için ayrı bir anket çalışması düzenlenmesi gerekmektedir. Bu çalışma ile hanelerin ve fertlerin kendileri için belirledikleri yoksulluk sınırları elde edilebilir.

Ayrıca yoksul olarak tanımlanan hanehalkları için Sen Yoksulluk İndeksi ile yoksullar kendi aralarında derecelendirilebilir ve yoksullar arasındaki gelir farklılıkları elde edilebilir.

Basında sıkça yer alan 4 kişilik hanehalklarının mutfak masraflarına ilişkin maliyetler, bu çalışmada yararlanılan besin miktarları dikkate alınarak her ay

güncelleştirilebilir. Ayrıca yoksul hanehalklarının güncel olarak analizine olanak tanımak amacıyla 'geçinme indeksleri'nin hesaplanması kaçınılmazdır.

1995 yılında düzenlenen "Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi"nin temel konusunu yoksulluğun giderilmesi oluşturmuş ve katılımcı ülkeler bu zirvede kendi yoksullukla mücadele problemlerini dile getirmişlerdir. Zirvede yoksullukla mücadele, "insanlığın ahlaki, sosyal, politik ve ekonomik zorunluluğu" olarak tanımlanmıştır. Toplumsal kalkınmışlığın göstergelerinden biri olan yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasında öncelikle, yoksulluğun olup olmadığının bilinmesi gerekmektedir. Türkiye'de yoksulluğa ilişkin resmi rakamlar olmamasına karşın, bu konuda yapılan bazı çalışmalar söz konusudur. Bu çalışmalardan yola çıkılarak, Türkiye'de yoksulluğun tanımlanması ve boyutunun resmi olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan aşağıda belirlenen konuların aciliyetle ele alınması, "Sosyal Yardımlar"ın kimlere yönlendirilmesi gerektiği konusunda daha bilimsel davranmamıza neden olacaktır.

(a)Öncelikle var olan veri kaynaklarından elde edilen yoksulluk ölçümleri değerlendirilmeli ve gerekirse bu konuya özel, daha ayrıntılı bir yoksulluk anketi çalışması yapılmalıdır.

(b)Yoksulluk tanımı, uluslararası karşılaştırmalara ve ulusal düzeyde çalışmalara temel olacak nitelikte yapılmalıdır.

(c)Mutlak yoksulluğun belirlenmesinde gıda maliyeti ve temel gereksinimler maliyetlerinin dikkate alınması ve bu maliyetleri elde edemeyenlerin yoksul olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Maliyetlerin hanehalkındaki fertler arasında farklılaşmasında, OECD'nin belirlediği bölüşüm eşitlikleri kullanılmalıdır. Ayrıca her yıl yoksulların gözlenebilmesi ve yoksulluktan kurtulup kurtulmadıklarının saptanması için panel anketler düzenlenmesi gerekmektedir.

(d)Türkiye'de karnını doyuramayan, başını sokacak bir evi olmayan fertlere yönelik bir rakam mevcut değildir. Yoksulluğun görelisi olarak belirlenebilmesinde, bu özellikleri alabileceğimiz nitelikte ayrı bir anket çalışması düzenlenmelidir. Böylelikle sefalet düzeyinde yoksulluk çeken fertlerin varsa, sayısal olarak ortaya konması sağlanmış olur. Bu çalışma, (a) şikkında belirtilen çalışma ile aynı zamanda yapılabilir.

(e)Yoksulluk insanların "yaşam düzeyleri" ile doğrudan ilgili bir kavramdır. Yaşam düzeyi: servet, gelir, iş, eğitim, sağlık, boş zaman ve çevre koşulları ölçütleri ile belirlenmektedir. Bir ferdin yaşamını sürdürürken bu ölçütlere çok sınırlı sahip olması ya da hiç sahip olmaması, onun toplumdaki diğer fertlere

göre yoksul olduğunu gösterir. Bu nedenle ferdin yaşam düzeyini belirleyici özellikler ele alınarak, bunlar örneğin; iyi düzeyde bir ev (gecekondu olmayan, rutubetsiz), konutun içinde tuvalet/banyo, borulu su sistemi ve kanalizasyon, elektrik, telefon, buzdolabı, çamaşır makinesi, okul çağında çocuk olup, okula gitmesi, çalışanların sosyal güvenlik kapsamında olması, yaşlı/hasta/sakat olanların bakımının sağlanması şeklindeki özelliklerdir. Bu özelliklere sahip olmayanlar yoksul olarak kabul edilebilir.

(f)UNICEF'in karşılanmayan temel gereksinimler ölçütlerinin de yoksulların belirlenmesinde göz ardı edilmemesi gereken önemde oldukları unutulmamalıdır.

(g)Adil gelir dağılımı, iş, temiz gıda, temiz su, konut, sağlık ve eğitim gibi konularda, uzun ve kısa dönem politikaların karar alıcılar tarafından belirlenmesi, fertlerin yoksulluktan kurtulmaları açısından şarttır.

(h)Yoksulların yoksulluktan kurtulmaları, yani karnını doyurma telaşından ve başını sokacak bir evinin olmasından sonra, fertlerin kültürel yoksunluktan kurtarılması için gerekli atılımlar yapılması bir diğer kapsamlı çalışmanın başlangıcı olacaktır.

Globalleşen dünyada, ülkelerarası yoksullukla ilgili verilerin kolaylıkla karşılaştırılabilmesi açısından Türkiye için yoksul tanımının yapılması ve yoksulluk sınırının resmi olarak belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca ulusal boyutta yapılacak sosyal yardımlarda kimlerin yoksul olduğunun bilinmesi şarttır.

EKLER

Ek 1: Engel Kanunu

1821-1896 yılları arasında yaşayan Alman istatistikçi Ernst Engel, aile bütçelerindeki değişimin aile harcamalarına etkisini araştıran çalışmalar yapmıştır (Sloman, 1991). Çalışmalarının sonuçları Engel Kanunları olarak literatüre geçmiştir. Engel kanunlarına göre:

- 1) gelir arttıkça, gıda harcamalarının aile bütçelerindeki oranı küçülmektedir.
- 2) gelir düzeyi değişse dahi, giyim masraflarının aile bütçelerindeki oranı az çok istikrar göstermektedir.
- 3) mesken, ısınma ve aydınlatma masrafları, gelir değişikliklerine paralel gelişmeler kaydetmektedir.

4) gelirler arttıkça, müteferrik masrafların aile bütçesindeki oranı yükselmektedir (Genel Ekonomi Ansiklopedisi, 1988).

Ek 2: Log Normal Dağılım

X rasgele değişkeni:

$$y = \log x$$

transformasyonu altında tanımlanmaktadır. y , μ ortalama ve σ^2 varyansı ile normal dağılır ve olasılık yoğunluk fonksiyonu ve dağılım fonksiyonu:

$$f_x(x) = (\sqrt{2\pi} \sigma x)^{-1} \exp \left[-\frac{1}{2} \left(\frac{\log x - \mu}{\sigma} \right)^2 \right]$$

$$F_x(x) = \Phi \left[\frac{\log x - \mu}{\sigma} \right]$$

şeklinde elde edilir (Johnson and Johnson, 1980).

Ek 3: Doğrusal Regresyon Çözümlemesi

Günlük yaşamda karşılaşılan her çeşit olay kendi başına bağımsız olarak düşünülemez. Her olay bir ve daha fazla sayıda değişkenle ilgilidir. Olayı bağımlı değişken, olayla ilgili olan değişkeni bağımsız değişken olarak kabul edebiliriz. Çoğunlukla bağımlı değişken y ile, bağımsız değişken x ile gösterilir. Bu iki değişken arasında, $y=f(x)$ eşitliğindeki gibi bir bağıntı olduğu düşünülebilir. İncelenen olayın N kitlesinde, n kişide gözlemlendiğini varsayalım. Buna göre elimizde n tane (x_j, y_j) değeri olacaktır. Eğer koordinat düzleminde bu (x_j, y_j) noktaları, bir elips içinde dağılıyorsa, $y=f(x)$ bağıntısı doğrusal olabilir. Bu iki değişken arasındaki doğrusal bağıntı kitle için:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \epsilon$$

doğru denklemi ile gösterilebilir. Bu doğru denkleminde 'Doğrusal Regresyon Denklemi' denir. Doğrusal regresyon denkleminde,

y : bağımlı değişken değeri

x : bağımlı değişken değeri

β_0 : $x=0$ olduğunda bağımlı değişkenin alacağı değer

β_1 : regresyon katsayısı

ϵ : hata terimidir.

Tanımlanan doğrusal regresyon denklemi, kitleden seçilen n denekli örneklem için:

$$y_j = b_0 + b_1 x_j + e_j \quad (j=1, 2, \dots, n)$$

şeklinde yazılır. Örneklem değerlerine göre kitle için regresyon denklemi tahmin edilir. Tahmini doğrusal regresyon denklemi:

$$\hat{y}_j = b_0 + b_1 x_j + e_j (j=1,2,\dots,n)$$

Bağımsız değişken değerleri denklemde yerine konarak her bağımsız değişkene

ilişkin tahmini \hat{y} değerleri bulunabilir. Amacımız örneklem bilgilerinden yararlanarak

kitle için tutarlı ve güvenilir tahmin değerleri vermek olduğu için, gerçek y değerleri

ile tahmini \hat{y} değerleri arasında fark olmaması ya da az fark olması beklenir.

Bu nedenle, b_0 ve b_1 katsayılarının, $y_j - \hat{y}_j$ değerini minimum yapacak şekilde bulunması gerekir. Bunun için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden 'En küçük kareler yöntemi' (EKKY)'nin amacı,

$$e_j = y_j - \hat{y}_j$$

hata teriminin minimum yapılmasıdır. e_j değeri, pozitif veya negatif değer alacağından;

$$\sum_{j=1}^n e_j \text{ yerine } \sum_{j=1}^n e_j^2$$

yazılabilir. Amaç e_j^2 değerinin minimum yapılmasıdır. Bu koşul e_j^2 değerinin b_0 ve b_1 'e göre kısmi türevlerinin sıfıra eşit olması ile sağlanır.

$$\sum_{j=1}^n e_j^2 = \sum_{j=1}^n (y_j - \hat{y}_j)^2$$

$$= \sum_{j=1}^n (y_j - b_0 + b_1 x_j)^2$$

eşitliğin b_0 ve b_1 'e göre türevi alınıp, gerekli düzenlemeler yapıldığında, regresyon katsayıları, b_0 ve b_1 'e ulaşılır.

$$b_1 = \frac{[\sum_{j=1}^n x_j y_j - ((\sum_{j=1}^n x_j \sum_{j=1}^n y_j) / n)]}{[\sum_{j=1}^n x_j^2 - ((\sum_{j=1}^n x_j)^2 / n)]}$$

$$b_0 = \bar{y} - b_1 \bar{x}$$

Burada \bar{y} ve \bar{x} ortalamayı göstermektedir (Kutsal ve Muluk, 1978).

Ek 4: Satınalma Gücü Paritesi

Satınalma Gücü Paritesi (SGP), ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran para birimi dönüştürme oranıdır. Eldeki toplu bir para, SGP ile farklı bir para birimine dönüştürüldüğünde, tüm ülkelerde aynı sepetteki mal ve hizmetler satın alınacaktır. SGP'nin amacı, ülkeler arasında gözlenen hacim ve fiyat farklılıklarını ortadan kaldırarak ülkeler arası gelişmişlik düzeyi karşılaştırmalarının daha güvenilir bir şekilde yapılmasına olanak vermektir.

Bir ülkenin yıllara göre gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde genellikle, o ülkenin ulusal para birimine göre sabit fiyatlarla fert başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) rakamları esas alınmaktadır. Uluslararası gelişmişlik düzeyi karşılaştırmalarında ise, ortak bir döviz kuruna dönüştürülerek bulunan fert başına düşen GSYİH rakamları kullanılmaktadır. Resmi ve serbest piyasa kurları arasındaki farklılıklar ve ülkelerdeki fiyat düzeylerinin farklı oluşu, bu tür karşılaştırmalarda döviz kurunun güvenilirliğini yitirmesine yol açmıştır. Bu durum döviz kurunun sakıncalarını ortadan kaldıran SGP yönteminin oluşturulmasına neden olmuştur.

Uluslararası karşılaştırmalarda temel problem, ülkeler arasında harcama oranlarının aşağıdaki eşitlikte verildiği gibi fiyat oranı ve hacim oranı şekline dönüştürülmesidir.

$$\text{Harcama oranı} = \text{hacim oranı} * \text{fiyat oranı}$$

Hacim oranının elde edilebilmesi için fiyat oranının (SGP) hesaplanması gerekmektedir. Burada SGP'nin temel amacı hacim oranının elde edilmesi için kullanılan bir deflatördür (DİE,1995).

Ek 5: Besin Gruplarına Göre Madde Çeşitleri

ESİN GRUPLARI	BESİNLER	MADDE ÇEŞİTLERİ
1) GRUP	ET, TAVUK, BALIK, SAKATAT	Koyun eti
		Dana eti
		Tavuk
		Sakatat
		Hamsi
	KURU NOHUT, MERCİMEK, FASULYE	Kuru fasulye
		Nohut
		Mercimek
	YUMURTA	Yumurta
2) GRUP	SÜT, YOĞURT	Süt (pastorize)
		Süt (açık)
		Yoğurt
	PEYNİR, ÇÖKELEK	Peynir (beyaz)
		Peynir (çökelek)
3) GRUP	YEŞİL VE SARI SEBZE	Yeşil fasulye
		Salatalık
		Ispanak
		Havuç
		Kabak
		Dolmabiber
		Sivribiber
	PATATES	Patates
	SOĞAN	Soğan
	DİĞER SEBZELER	Patlıcan
		Domates
		Lahana
	TAZE MEYVE	Elma
		Portakal
		Mandalina
		Üzüm
		Kavun
		Karpuz
4) GRUP	EKMEK	Ekmek (normal)
	BULGUR	Bulgur
	PİRİNÇ	Pirinç
	MAKARNA, ŞEHRİYE	Makarına
		Şehriye
	UN	Un
5) GRUP	SIVIYAĞ	Ayçiçek yağı
	MARGARİN VEYA TEREYAĞ	Tereyağ
		Yemeklik margarin
		Kahvaltılık margarin
	ZEYTİN	Zeytin
	ŞEKER	Toz şeker
	PEKMEZ, REÇEL, BAL	Pekmez
		Reçel
		Bal
6) GRUP	SALÇA	Salça
	TUZ	Tuz
	ÇAY	Çay
	CEVİZ, FINDIK VB. İÇİ	Ceviz
		Fındık

KAYNAKLAR

Akder, Halis, (1999). Dimensions of Rural Poverty in Turkey. Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study, Volume II World Bank, 1999.

Anand, Sudhir, (1983). Inequality and Poverty in Malaysia: Measurement and Decomposition. Oxford University Press, NewYork.

Baysal, Ayşe, (1993). Genel Beslenme. HÜ Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Hatiboğlu Yayınları, Ankara.

Chossudovsky, Michel, (1994). (Çeviri) İstikrar, Yapısal Uyum, IMF ve Yoksulluk. İktisat Dergisi, Mart, sayı: 347, ss. 67-71.

Dağdemir, Özcan (1992). Türkiye ekonomisinde yapısal değişim ve gelir dağılımı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Dağdemir, Özcan (1999). Türkiye ekonomisinde yoksulluk sorunu ve yoksulluk analizi 1987 – 1994. H. Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cit17, Sayı 1, 1999.

Dansuk, Ercan (1997). Türkiye’de yoksulluğun ölçülmesi ve sosyo-ekonomik yapılarla ölçülmesi. DPT Uzmanlık tezleri.

Dumanlı, Recep (1996). Yoksulluk ve Türkiye’deki boyutları. DPT Uzmanlık tezleri.

Dumanlı, Recep ve Tuncer Bulutay (2000). Türkiye’de Yoksulluk ve Azörgütlü Kesim. Enformal Kesim (II), DİE Matbaası, Ankara.

DİE, (1997). 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara.

DİE, (1995). Satınalma Gücü Paritesi, Kapsam ve Yöntem (Hizmete Özel), DİE Matbaası, Ankara.

ECLAC(Economic Commission for Latin America and the Caribbean), (1997). Seminar on Poverty Statistics. Santiago, Chile, 7-9 May 1997.

Erdoğan, Güzin, (1996). Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma, DİE Uzmanlık Tezi (basılmamış), Ankara.

Erdoğan, Güzin, (1998). Poverty Profiles in Turkey. ECLAC, Meeting of the Expert Group on Poverty Statistics, Rio de Janeiro, 13-15 May, 1998.

Genel Ekonomi Ansiklopedisi, (1988). Milliyet Yayınları, Cilt 1.

Goedhart, Theo, Victor Halberstadt, Arie Kapteyn and Bernard M.S. Van Praag, (1977). The Poverty Line: Concept and Measurement. The Journal of Human Resources, vol: 12, ss. 503-520.

Guzman, M.P. Martin, (1995). The Construction and Use of Level of Living Indicators. Training of European Statisticians, Course Notes.

Johnson, Regina C. Elandt and Norman L.Johnson, (1980). Survival Models and Data Analysis. John Wiley and Sons, NewYork.

Kutsal, Alaattin ve Zehra Muluk, (1978). Uygulamalı Temel İstatistik. H.Ü. Fen Fakültesi Basımevi, Ankara.

Moser, Sir Claus, (1979). Survey Methods in Social Investigation. Heinemann Educational Books, London.

Orshansky, M., (1965). Who's Who Among the Poor: A Demographic View of Poverty. Social Security Bulletin, July, vol: 28, ss. 3-32.

Orshansky, M., (1968). The Shape of Poverty in 1966. Social Security Bulletin, vol:31, March, ss.3-31.

Pamuk, Müzeyyen (2000). Kırsal Yerlerde Yoksulluk. İşgücü Piyasası Analizleri 1999 (I), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2000.

Paul, Satya, (1989). A Model of Constructing the Poverty Line. Journal of Development Economics, vol: 30, ss. 129-144.

Scott, Wolf, (1981). Concepts and Measurement of Poverty. United Nations Research Institute for Social Development. Geneva.

Sen, Amartya, (1976). Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. Econometrica, vol: 44, no:2, ss. 219-231.

Sloman, John, (1991). Economics. The University Press, Cambridge.

Srinivasan, T. N. , (1977). Poverty: Some Measurement Problems. World Bank Reprint Series, no: 77, Washington, D.C.

Thomas, Vinod, (1980). Spatial Differences in Poverty: The Case of Peru. World Bank Reprint Series, no: 77, Washington, D.C.

Türkiş (1987). Türkiş Haber Bülteni. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

UNDP, (1998). Human Development Report 1998. Oxford University Press, N.Y.

United Nations Environment Programme, (1995). Poverty and The Environment. Nairobi, Kenya.

U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, (1997). Statistical Abstract of the United States. Washington D.C.

Van Praag, Bernard M.S. and Aldi J. M. Hagenars, (1985). A Synthesis of Poverty Line Definitions. Review of Income and Wealth, Vol:31, ss. 139-154.

Van Praag, Bernard M.S., Jan S. Spit and Huib Van de Stadt, (1982). A Comparison Between the Food Ratio Poverty Line and the Leyden Poverty Line. Review of Economics and Statistics, vol: 64, ss. 691-694.

Van Praag, Bernard M.S., Theo Goedhart and Arie Kapteyn, (1980). The Poverty Line: A Pilot Survey in Europe. Review of Economics and Statistics, vol: 62, no: 3, ss. 461-465.

World Development Report, (1990). Poverty. Washington D.C.